

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE - PEDAGOGICKÁ FAKULTA

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2012

Bc. Veronika Šatrová

**UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE - PEDAGOGICKÁ FAKULTA
KATEDRA SPECIÁLNÍ PEDAGOGIKY**

**MOŽNOSTI A MEZE CHRÁNĚNÉHO BYDLENÍ V KONTEXTU
ŽIVOTA DOSPĚLÝCH KLIENTŮ S MENTÁLNÍM POSTIŽENÍM**

**POSSIBILITIES AND LIMITS OF SHELTERED LIVING IN
CONTEXT OF LITE ADULT CLIENTS WITH INTELLECTUAL
DISABILITY**

Olomouc 2012

vedoucí práce: PhDr. Monika Mužáková, Ph.D.

Prohlašuji,

že předloženou diplomovou práci jsem vypracovala zcela samostatně s použitím uvedené literatury.

Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti ke studijním účelům.

V Olomouci dne 20. 3. 2012

Bc. Veronika Šatrová

Poděkování

Chtěla bych tímto poděkovat PhDr. Monice Mužákové, Ph.D. za odborné rady, vedení a pomoc při vypracovávání této práce.

Anotace

Diplomová práce navazuje na bakalářskou práci Příprava osob s mentálním postižením na život v chráněném bydlení, ve které jsem se zabývala třemi klienty konkrétního poskytovatele sociálních služeb - Terezy, kteří se chystali do chráněného bydlení nebo v něm krátkou dobu žili. Dva z těchto klientů a jednu novou klientku chráněného bydlení jsem pro potřeby této diplomové práce dlouhodobě sledovala.

Diplomová práce je rozdělená na dvě části, teoretickou a praktickou. Teoretická práce se podrobně zabývá dospělým člověkem s mentálním postižením, rodinou dospělého s mentálním postižením, lidskými právy a kvalitou života osob s mentálním postižením. Dále se krátce věnuje procesu deinstitutionalizace. Praktická část je věnována Tereze, poskytovateli sociálních služeb, jejímu chráněnému bydlení a třem zmíněným klientům, popisu výhod a možných omezení chráněného bydlení.

Cílem této práce bylo zjistit, jaké výhody a možnosti, případně jaká omezení sebou život v chráněném bydlení přináší. Popisem konkrétních situací jsem se snažila ukázat, co život v chráněném bydlení těmto klientům poskytuje, jestli se vyskytly nějaké problémové situace a jak následně ovlivnily jejich dosavadní život.

Klíčová slova:

Dospělý s mentálním postižením, kvalita života, lidská práva, deinstitutionalizace, chráněné bydlení, možnosti a omezení.

Abstrakt

This thesis builds on the bachelor thesis Preparation of persons with intellectual disability for sheltered living, in which I dealt with three clients of a particular social service provider – Tereza, who were about to go into sheltered living or who lived there for a short time. Two of these clients and one new client of sheltered living were for the purpose of this thesis put under long time surveillance.

The thesis is divided in two parts, theoretical and practical. Theoretical part deals in detail with an adult person with intellectual disability, family of such an adult, rights and quality of life of people with intellectual disability. Further, I deal with the process of deinstitutionalization. The practical part is dedicated to Tereza, a provider of social services, its sheltered living and three clients already mentioned.

The aim of this study was to determine what for advantages and possibilities living in sheltered living has, eventually what restrictions it brings. By describing the specific situation I tried to show what life in sheltered living provides to these clients, if there are any problematic situations and as subsequently affect their current lives.

Keywords:

Adult with intellectual disability, quality of life, adult rights, deinstitutionalization, sheltered living, possibilities, limits.

OBSAH

Úvod.....	8
A. Teoretická část	11
1. Dospělý člověk s mentálním postižením	11
1.1 Práva lidí s mentálním postižením	15
2. Rodina dospělého s mentálním postižením	21
3. Kvalita života rodin osob s mentálním postižením.....	25
4. Deinstitutionalizace - komunitní péče.....	28
4.1 Chráněné bydlení	34
B. Praktická část	36
5. Cíl a metody práce	36
6. Tereza, poskytovatel sociálních služeb.....	40
6.1 Domov Tereza pro osoby se zdravotním postižením.....	41
6.2 Týdenní stacionář	41
6.3 Denní stacionář.....	42
6.4 Chráněné bydlení	43
6.4.1 Chráněné bydlení č. 1	43
6.4.2 Chráněné bydlení č. 2.....	44
6.4.3 Chráněné bydlení č. 3	44
6.4.4 Chráněné bydlení č. 4.....	44
6.5 Klienti chráněného bydlení	45
6.6 Personál chráněného bydlení.....	47
6.7 Socializační program Terezy, poskytovatele sociálních služeb.....	48
7. Josef	51
8. Valerie.....	61

9.	Vladimír	73
10.	Možnosti a meze chráněného bydlení.....	81
10.1	Možnosti a výhody chráněného bydlení.....	82
10.2	Meze chráněného bydlení.....	86
	Závěr	90
	Literatura:.....	93
	Seznam příloh:	96

Úvod

Diplomová práce navazuje na bakalářskou práci s názvem Příprava klientů s mentálním postižením na život v chráněném bydlení, která byla obhájena v roce 2010.

Téma bakalářské ani diplomové práce jsem si nevybrala náhodně, pojí mě s ním pracovní zkušenost, kdy jsem více než pět let pracovala jako vychovatelka v zařízení poskytujícím sociální služby osobám se zdravotním postižením, konkrétně na denním a týdenním stacionáři pro osoby s lehkým a středně těžkým mentálním postižením.

V době, kdy jsem začala do tohoto zařízení docházet ještě jako studentka na praxi, stálo na startovací čáře zásadních změn. Změny se týkaly jak vybavení a uspořádání jednotlivých oddělení, tak především přístupu ke klientům. Měla jsem osobně spoustu možností pozorovat a aktivně se zapojit do reorganizace jednotlivých oddělení a poskytování služeb a podpory klientům.

Jednou z velkých změn, kterou toto zařízení prošlo, bylo zřízení další sociální služby – chráněného bydlení. Od zkušebního zřízení chráněného bydlení v bývalém služebním domku se toto zařízení propracovalo ke čtyřem chráněným bytům, které jsou plně obsazeny.

Cílem této diplomové práce je najít a popsat výhody a možnosti chráněného bydlení a zjistit, zdali se v souvislosti s ním vyskytují i případná omezení, meze.

Není mým cílem ukázat chráněné bydlení jen z té pozitivní stránky, kterou nesporně má. Má stejně tak jako všechno kolem nás i tato služba dvě tváře, pozitiva i negativa?

Diplomová práce bude rozdělená na dvě části – teoretickou a praktickou. Teoretická část se bude věnovat dospělému člověku s mentálním postižením a jeho rodině, lidským právům osob s mentálním postižením, současnému trendu deinstitucionalizace a přechodu ke komunitní péči.

Praktická část naváže na bakalářskou práci, která se zabývala třemi konkrétními klienty – Josefem, který se na život v chráněném bydlení chystal; Vladimírem, který v chráněném bydlení žil již delší dobu a byl velmi spokojený a Lukášem, který v chráněném bydlení nějakou dobu žil a kvůli nespokojenosti odešel zpět do Terezy.

V diplomové práci se budu těmito klienty nadále zabývat, kromě Lukáše, který je spokojený v Tereze a s chráněným bydlením už v tuto chvíli nemá nic společného.

Nově budu psát o klientce Valérii, která v chráněném bydlení žije sice krátkou dobu, ale je natolik samostatná, že je zde reálná možnost jejího přestěhování do bytu garsoniérového typu, kde by bydlela zcela samostatně.

V průběhu sběru dat se budu s Valerií blíže seznamovat a jsem upřímně zvědavá, jaké budou moje závěry, zda je skutečně schopná samostatného bydlení nebo ne.

Chci také ukázat, jakým směrem se nyní klienti této sociální služby ubírají, co vše se v jejich životě za poslední dva roky změnilo, jaké nové možnosti jim bydlení poskytlo, v čem je naopak omezilo.

Zatímco bakalářská práce byla zaměřená na zmiňované zařízení a jeho činnosti spojené s přípravou klientů s mentálním postižením na život v chráněném bydlení, v diplomové práci se chci zaměřit přímo na výše jmenované klienty a pospat změny, které se udály v jejich životě za poslední roky. Vycházet budu z vlastního pozorování, rozhovorů s klienty a jejich klíčovými pracovníky, s personálem chráněného bydlení. Důležité také budou rozhovory s přáteli dotčených klientů a vedením Terezy.

V posledních letech je velice moderní používat slova jako deinstitutionalizace, komunitní péče, rušit velké instituce, zavádět chráněné byty. Je na to naše společnost připravená? Má dostatek financí na otevírání nových vyhovujících zařízení? Je dostatek proškoleného personálu, který bude v těchto zařízeních pracovat?

Sociální služba chráněné bydlení je bezesporu velice přínosná služba, která představuje optimální cestu jak umožnit lidem s mentálním postižením osamostatnit se a žít běžným životem jako jejich vrstevníci.

V souvislosti s poskytováním této služby se vyskytuje mnoho otázek, které se týkají jak výběru vhodných adeptů na chráněné bydlení, jejich přípravou na život v něm, otázky týkající se samotných klientů a jejich soužití, problematiky pracovníků v přímé péči, motivace klientů aj.

Na tyto a další otázky se budu snažit v této práci poukázat a pomocí konkrétních příkladů navrhnout možná východiska, řešení.

A. Teoretická část

1. Dospělý člověk s mentálním postižením

„Sjednotit definice dospělosti v novodobých industriálních společnostech je obtížné. Podle řady autorů je nejdříve třeba rozlišovat biologickou dospělost od dospělosti duševní a brát při tom v úvahu socio-kulturní faktory.“ (Šiška in Krahulcová, 2002, s. 20)

Při snaze definovat statut dospělosti musíme brát v potaz faktory, které k dosažení dospělosti přispívají nebo mu naopak brání. Nejčastěji se s vymezením dospělosti pojí tyto faktory:

- ukončení školní docházky/studia,
- dosažení zletilosti,
- držení identifikačních průkazů,
- získání zaměstnání,
- založení rodiny,
- postoj samotných dospívajících,
- postoj rodičů a personálu v institucích poskytujících služby. (Černá, 2008)

Zmíněným ukončením vzdělání dospívajících ale často vzdělávání dospělých nekončí. Je to dlouhodobý proces, kdy se dospělý člověk aktivně, systematicky učí za účelem změny znalostí, názorů nebo hodnot, schopností i dovedností. Institucionalizované učení není v tomto pojetí hlavní náplní života účastníka vzdělávání dospělých. Vzdělávající se dospělý není redukován na žáka nebo studenta, jeho hlavní sociální role jsou ty, které naplňuje v rodině, v práci a sociálním životě. (Beneš in Krahulcová, 2002)

„Potřeba učení patří mezi základní lidské potřeby, které Maslow (1943) uspořádal hierarchicky do známé pyramidy. Jsou v ní zastoupeny potřeby primární,

s nimiž se člověk rodí. Na ně navazují potřeby sekundární, které se vyvíjejí v průběhu utváření jedince. U studentů s mentálním postižením je transfer v genezi potřeb mezi jednotlivými úrovněmi pyramidy, na jejímž vrcholu je touha po seberealizaci a potřeba znát a rozumět, limitován primárním handicapem a často i vnějším prostředím. Někteří z nich začínají chápat smysl a hodnotu poznání pro vlastní život až v době po ukončení desetileté i víceleté docházky do speciální školy. Potřeby z vyšších úrovní se objeví často až v dospělosti a mohou být uspokojovány ve formálním nebo neformálním vzdělávání dospělých, které tím nabývá na významu.“ (Šiška, 2005, s. 31-32)

V zařízení, kde jsem několik let pracovala, bylo pro klienty s mentálním postižením zajištěno celoživotní vzdělávání formou individuálních nebo skupinových návštěv tzv. klubu, kde si mohli procvičovat dosažené vědomosti, trivium, rozšiřovat všeobecný přehled. Velmi oblíbeným se stal kurz práce na počítači a práce s internetem. Po nějaké době se někteří klienti stali natolik samostatní v práci s počítačem, že si dokázali na internetu vyhledat, co je zajímavé, posílali si emaily atd.

Šiška (2005) uvádí ještě další faktory, které k dosažení statusu dospělosti přispívají nebo mu naopak brání – odchod od rodičů, právo volit a být volen, předsudky a stereotypy společnosti, postoj personálu. Většina ze jmenovaných faktorů má obecnou platnost a nelze je vztahovat jen k lidem s mentálním postižením.

„V dnešní konzumní společnosti je velmi obtížné nalézt souhrnné hledisko pro posouzení, zda člověk je nebo není dospělý. Zatímco biologické faktory jsou stálé, socio-kulturní faktory podléhají změnám. V tradičních lidských společenstvích byli starší lidé přijímáni s respektem a jejich slovo bylo často slovem rozhodujícím. Naproti tomu v novodobé industriální společnosti starší lidé spíše autoritu ztrácejí a to jak v rodině, tak v širším sociálním prostředí.“ (Šiška, 2005, s. 40)

Pokud máme na mysli osobu s mentálním postižením, je definování dospělosti v mnoha případech obtížnější. Mnoho osob s mentálním postižením za celý svůj život nezíská zaměstnání ani nezaloží rodinu – hovořím teď o osobách s těžším stupněm mentální retardace. V jejich případě můžeme o dosažení dospělosti uvažovat

v souvislosti s ukončením školní docházky a dosažením 18ti let. Dosud máme málo poznatků o tom, jak tyto osoby svojí dospělost řeší, zda a jak je pro ně podstatná.

Osoby s lehčím nebo středním stupněm mentální retardace naopak často dospívání a dospělost prožívají, řeší. Řeší mnoho obvyklých problémů jako je snaha zalíbit se osobě opačného pohlaví, najít si práci a vydělat nějaké peníze, odstěhovat se od rodiny.

Vágnerová (2008, s. 183) nabízí tuto definici dospělosti: „Dospělost lze definovat jako období svobody rozhodování spojeného s odpovědností za svá rozhodnutí a schopností získat a plnit příslušné role. Dospělý postižený člověk prokáže svou zralost mimo jiné tím, že si vytvoří určitou identitu, jež zahrnuje i jeho handicap, a počítá s omezeními, která mu přináší.“

Období dospívání/dospělosti je náročné, dotýká se celé rodiny, nejen dospívající osoby. Rodiče, případně opatrovníci dospívajících s mentálním postižením jsou postaveni před neodkladné rozhodnutí, zda umožnit svému dítěti žít samostatně, odpoutat se od rodiny, musí překonat strach a obavy z toho, jak to jejich děti zvládnou, zda se dokáží uplatnit ve společnosti, najít si zaměstnání, starat se o vlastní domácnost aj.

Období dospívání je za normálních okolností spojeno s odpoutáním ze závislosti na rodině. Postižený dospívající má k osamostatnění méně předpokladů a jeho vztah k rodině bývá odlišný. V tomto období rodiče postiženého dítěte většinou neočekávají a ani nepodporují jeho osamostatnění.

Odchod z chráněného prostředí (rodina, škola) do zaměstnání, zařazení do společnosti zdravých lidí představuje podle Vágnerové (2003) druhou krizi identity. (První krizi vidí Vágnerová v nástupu do školy, kdy se postižené dítě střetává se zdravými vrstevníky, nároky školy, adaptuje se na neznámé prostředí.) Dospívající člověk s postižením se střetává s reakcemi zdravých lidí, s vlastním omezením v mnoha směrech. Zdravotní postižení v tuto chvíli dostává především rozměr sociálního znevýhodnění.

V období dospělosti je postižený člověk omezován především v oblasti seberealizace. Je pro něj obtížnější získat uspokojující profesní uplatnění a stejně tak je ztížená i možnost najít přijatelného partnera. Silnou potřebu rodičovství lze chápat jako kompenzaci neuspokojení v jiných oblastech seberealizace, i jako projev potřeby citové vazby. Potřeba vyrovnat se zdravým vede k různým projevům chování, které mohou být považovány za nepřiměřené.

„Sebepojetí postiženého člověka má své charakteristické znaky:

- Rozdílné, event. nepřesné prožívání vlastního těla i odlišnost představy o svých psychických kompetencích,
- Odlišné sebehodnocení, které je dáno omezenými kompetencemi nebo vyplývá ze srovnání se zdravými. Ovlivňují je i názory jiných lidí, zejména významných autorit jako jsou rodiče,
- Postižení lidé mohou mít jiné cíle, častěji bývají nějak extrémní, ať už nerealisticky vysoké nebo snížené,
- Postižení lidé mívají jinou představu o vlastních možnostech, často se považují za bezmocné, ale můžeme se setkat i s opačným extrémem, s přeceněním vlastních kompetencí,
- Role nemocného či postiženého, kterou takový člověk získá, resp. je mu vnucena, ovlivňuje jeho sebepojetí spíše negativně. Může být chápána i jako degradace a vést k pocitům méněcennosti“. (Vágnerová, 2003, s. 64-65)

„V oblasti partnerské, manželské a rodičovské role nacházíme u mladých osob s mentální retardací takéž značné komplikace, které velmi často daleko převyšují problémy s jejich pracovním uplatněním i bydlením. Pokud se podaří osobám s mentálním postižením žít partnerským či manželským způsobem života s blízkou osobou, může to výrazně zvyšovat kvalitu jejich života a přispívat k pocitu životní spokojenosti, seberealizaci a pocitu vlastní hodnoty. Získání partnera je do značné míry důkazem vlastní normality, atraktivity a vlastní kompetence.“ (Lečbych, 2008, s. 59)

Ráda bych zde v souvislosti s dospíváním a dospělostí zmínila ještě jednu důležitou věc a to vztah postiženého k sobě samému a ke svému postižení. To jak vnímá sám sebe, jak dalece si uvědomuje svoje postižení a postavení ve společnosti je velice důležité pro formování jeho osobnosti, budování vlastní identity.

Představy o svém budoucím životě, životním partnerovi, pracovním uplatnění často naráží na překážky vyplývající z jejich postižení, na netoleranci společnosti. Velkou roli zde také hraje připravenost jedince na setkání s vnějším světem. Není tomu tak dlouho, kdy byli doslova drženi v izolaci od běžného života a setkání s realitou byla často velice náročná a tvrdá.

Opomenout nelze ani roli rodičů. Pokud kolem svých synů, dcer budují ochrannou bariéru, řeší za ně jejich problémy, překážky, nelze očekávat, že se pak postižení lehce začlení do společnosti a svých nových sociálních rolí.

„Úkolem poskytovatelů sociálních služeb by mělo být v maximální možné míře podporovat mentálně postižené v naplňování sociálních rolí, které jsou charakteristické pro období dospělosti v daném socio-kulturním prostředí. Jednou ze stěžejních rolí dospělosti je role člověka, který viditelně přispívá do společnosti, jejíž je součástí.“
(Šiška, 2005, s. 40)

1.1 Práva lidí s mentálním postižením

„Základní lidská práva zaručují všem lidem nezpochybnitelný prostor, ve kterém mohou svobodně rozvíjet a naplňovat svůj život. Dodržování lidských práv je velmi podstatné i z pohledu lidí s mentálním postižením. Také pro tyto lidi platí, že respekt k právům umožňuje, aby žili svůj život svobodným a naplněným způsobem, rozvíjeli své schopnosti a o svém životě rozhodovali dle vlastní volby. Myšlenka lidských práv je jedním z pilířů a výdobytků moderní společnosti. Respekt k právům je proto i podmínkou skutečného začlenění lidí s mentálním postižením do naší společnosti.“
(Sobek, 2007, s. 9)

„Z pohledu poskytovatele sociálních služeb má otázka práv maximální důležitost. Míra naplňování práv uživatelů služeb v daném zařízení je totiž zpravidla ten nejspolehlivější ukazatel, který vypovídá o kvalitě poskytovaných služeb.“ (Sobek, 2007, s. 9)

Z vlastní praxe vím, že snaha o důsledné dodržování lidských práv bývá někdy komplikovaně splnitelná. Na mysli mám situace, kdy se střetává snaha zajistit uživateli služby právo na bezpečnost, ochranu soukromí, práci nebo svobodné rozhodování. Tato snaha může narážet na omezení daná prostorami, nedostatkem personálu, finančními možnostmi zařízení atd.

Člověk s mentálním postižením má garantována veškerá práva a svobody občana České republiky zakotvené v Ústavě (Zákon č.1/1993 Sb.), Listině základních práv a svobod (Zákon č. 2/1993 Sb.) a zejména v Úmluvě o právech osob se zdravotním postižením (2010), dále v mezinárodních smlouvách. Mezinárodní smlouvy mají přednost před vnitrostátními zákony. (Sobek, 2007)

Základní lidská práva a svobody se zaručují všem bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení. (Listina základních práv a svobod, 1993)

Sobek (2007) uvádí tato základní lidská práva:

- zachování lidské důstojnosti,
- nedotknutelnost osoby a obydlí,
- osobní svoboda,
- právo na soukromí,
- právo na rodinný život,
- svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání,
- právo vlastnit majetek.

V souvislosti s právy osob s mentálním postižením často hovoříme o způsobilosti k právním úkonům. Je nutné ji odlišit od způsobilosti k právům a povinnostem, která vzniká narozením (má ji i ještě nenarozené dítě, narodí-li se živé - dědická práva např.) a končí úmrtím.

Způsobilost k právům a povinnostem nemůže být nikým a ničím omezena, můžeme si pod ní představit základní úkony jako např. volně se rozhodovat, kam chci jít, vybrat si partnera, přátele, přijímat návštěvy, mít kontakt s rodinou, vybrat si co budu jíst, co si obléknu, co budu dělat ve volném čase atd.

Způsobilost k právním úkonům znamená vlastními právními úkony nabývat práva a brát na sebe povinnosti. Spadá sem např. uzavírání a podpis smluv, nakupování v obchodě, nakládání s finančními prostředky, souhlas s lékařskými zákroky.

“Způsobilost fyzické osoby vlastními právními úkony nabývat práv a brát na sebe povinnosti (způsobilost k právním úkonům) vzniká v plném rozsahu zletilostí. Zletilosti se nabývá dovršením osmnáctého roku. Před dosažením tohoto věku se zletilosti nabývá jen uzavřením manželství. Takto nabytá zletilost se neztrácí ani zánikem manželství ani prohlášením manželství za neplatné.” (Občanský zákoník, 1964, § 8)

Jedinec může být ve způsobilosti k právním úkonům omezen nebo zcela zbaven. Stane se tak ve chvíli, kdy nedosáhne určité psychické vyspělosti a není schopen rozhodovat o svém postavení sám, bez zásahu třetí osoby. Dále v případě, kdy osoba trpí duševní poruchou, která není jen přechodného rázu a v jejímž důsledku není vůbec schopna činit právní úkony.

Za duševní poruchu se považují duševní onemocnění (schizofrenie, deprese, mánie), vývojové poruchy (mentální retardace), nadměrné užívání návykových látek (alkoholu, omamných látek) a jedů. (Sobek, 2007)

O omezení nebo zbavení způsobilosti k právním úkonům rozhoduje soud podle občanského právního řádu. V rámci soudního řízení jsou mimo jiné předkládány lékařské zprávy o duševním stavu vyšetřovaného, znalecké posudky, které mají za úkol

zjistit, zda se jedná o duševní poruchu trvalého či přechodného rázu a nakolik duševní porucha ovlivňuje rozhodovací schopnosti daného jedince pro každodenní život.

V případě omezení způsobilosti soud stanoví, jaké úkony je jedinec schopen činit sám a v jakém rozsahu, a které úkony už za něj činí stanovený opatrovník – hospodaření s finančními prostředky, uzavírání a podepisování smluv aj.

Zbavení nebo omezení způsobilosti k právním úkonům není definitivní, na základě nového soudního řízení je možné obnovení způsobilosti, přiznání některých právních úkonů namísto plného zbavení způsobilosti.

Ve vztahu k lidem s mentálním postižením ještě donedávna přetrvávala tendence automaticky přebírat za tyto lidi jejich odpovědnost. Současné trendy v oblasti práv osob s mentálním postižením směřují k přenechávání stále větší zodpovědnosti těmto jedincům.

„Pokud lidem s mentálním postižením neumožníme, aby za sebe mohli přijmout přiměřenou odpovědnost, nemůžeme zároveň ani posílit jejich základní lidská práva. Proto je nutné nastolit otázku míry odpovědnosti samotných lidí s mentálním postižením i otázku odpovědnosti poskytovatelů sociálních služeb. Tato míra bude jiná u každého typu služby i u každého uživatele služby. Některé typy služeb obvykle nebývají spojovány s odpovědností poskytovatele za uživatele (např. dovážka obědů).

Jiné typy služeb odpovědnost zahrnují (např. pobytové služby). Nikdy však není předem dáno, že poskytovatel služby přijímá odpovědnost za uživatele ve všech aspektech jeho života, v každou chvíli a ve všech situacích. Takovéto totální převzetí odpovědnosti by vedlo k omezení samostatnosti uživatele a k jeho závislému postavení.“ (Sobek, 2007, s. 41)

Každý poskytovatel sociální služby by měl přesně definovat rozsah své odpovědnosti, hranici odpovědnosti mezi ním a uživatelem služby. Dále rizika, která mohou při poskytování sociální služby vzniknout a kdo a za jakých okolností by nesl případnou zodpovědnost v případě vzniku škody poskytovateli nebo uživateli služby.

Podle Občanského zákoníku (1964) je každá fyzická osoba zodpovědná za své jednání, pokud je schopná posoudit důsledky svého jednání a svoje jednání ovládnout. Pokud není jedinec z důvodu duševní poruchy nebo nezletilosti schopen posoudit následky svého jednání, nebude za škodu odpovědný vůbec, nebo jen v tom rozsahu, v jakém byl schopen následky svého jednání posoudit.

„Není-li ten, kdo způsobí škodu, pro nezletilost nebo pro duševní poruchu schopen ovládnout své jednání nebo posoudit jeho následky, odpovídá za škodu ten, kdo je povinen vykonávat nad ním dohled.“ (Občanský zákoník, 1964, § 422)

V zařízení, kde jsem pracovala, jsme se setkávali se spoustou problémů, které se v souvislosti s naplňováním práv osob s mentálním postižením vyskytovala. Jako příklad mohu uvést zajištění práva na osobní svobodu, kterou zaručuje Listina základních práv a svobod (1993). Osobní svoboda zajišťuje každému právo volně se pohybovat, vybrat si, kde a s kým budu žít, ale také to, co budu dělat ve volném čase, jak se budu stravovat, zda budu kouřit, pít alkohol.

V našem případě, tedy v rámci poskytování pobytové služby jsme se snažili, zajistit v maximální míře právo na výběr toho, s kým a kde budu bydlet (rekonstrukce nevyhovujících vícelůžkových pokojů na jedno-dvoulůžkové), respektovat právo na soukromí (nevstupovat do pokoje bez zaklepání, právo zamknout si svůj pokoj, omezit exkurze škol a cizích lidí – případně jejich provedení po předchozím souhlasu klientů, cedulky volno/obsazeno na koupelnu, WC aj.)

Problémy nastávaly ve chvíli, kdy se klient zamkl na dvoulůžkovém pokoji a odmítal tam vpustit spolubydlícího, kdy se zamkl na pokoji a kouřil zde (porušení zákazu kouřit v budově, riziko ohrožení na životě v případě usnutí a vzniku požáru), kdy klienti nerespektovali právo na soukromí druhých a vstupovali opakovaně do pokojů jiných klientů, aniž by si to tito klienti přáli. Problém také nastal ve chvíli, kdy se spolubydlící na pokoji mezi sebou pohádali a odmítali spolu dále bydlet.

Jmenované problémy jsme se snažili řešit opakovanými rozhovory s klienty, připomínáním jejich práv a povinností, hledáním přijatelných kompromisů všemi zúčastněnými stranami.

Většina klientů mohla volně opouštět zařízení, většina z nich respektovala dohodnutá pravidla a to, že odchod oznámí personálu, dodrží případný dohodnutý čas návratu. Někteří klienti ale toto nerespektovali, opakovaně opouštěli zařízení bez vědomí personálu, ohrožovali svoji bezpečnost při přecházení silnice, obtěžovali cizí lidi pokřikováním nevhodných výrazů, žebrali u nich peníze a cigarety, dopouštěli se drobných krádeží v obchodě.

Situace se často řešila ve spolupráci s Policií ČR, která nám klienty přivázela zpátky. Vedení Terezy se snažilo toto řešit, jednak opakovanými rozhovory s klienty, individuální prací s klienty (pokud to provozní podmínky na oddělení povolily), nabídnutím různých volnočasových aktivit, v závažnějších případech odebráním kapesného na určitou dobu nebo např. zákazem účasti na nějaké kulturní akci.

2. Rodina dospělého s mentálním postižením

Pokud mluvíme o rodinách osob s mentálním postižením, nemáme na mysli jen rodiny dětí, ale i rodiny dospělých a stárnoucích osob s mentálním postižením. Přechod do dospělosti bývá rodiči osob s mentálním postižením řazen mezi jedno z nejnáročnějších období.

Hlavními problémy, se kterými se rodiče musí vypořádat, jsou nedostatek nebo omezený výběr poskytovatelů služeb pro osoby s mentálním postižením, sexualita, nezávislost a problémové chování jejich synů/ dcer. Neméně naléhavý je také problém týkající se opatrovnictví. Rodiče se dost často bojí i vzdálenější budoucnosti, protože si uvědomují, že jejich děti s mentálním postižením nebudou nikdy zcela soběstačné.

„Mají strach z toho, co s nimi bude, až se o ně nebudou moci starat, až onemocní nebo zemřou, zda se najde někdo, kdo jim pomůže, postará se o ně. Nevědí, kdo to bude, ale chápou, že takovou zátěž nemohou přenést na sourozence či další členy rodiny.“ (Vágnerová, 2009, s. 273)

„Řada rodičů v České republice plánuje budoucnost svých potomků tak, aby mohli prožít svůj život v prostředí rodiny. Jejich role v životě potomka s mentálním postižením tak nekončí dosažením plnoletosti dítěte, ale pokračuje i v období dospělosti.“ (Strnadová, 2008, s. 10)

Plánování budoucnosti defakto zahrnuje tři oblasti, a to opatrovnictví, finanční zajištění a zajištění bydlení. Toto plánování je pro rodiny s dítětem s mentálním postižením velkým problémem. Obzvlášť náročné a naléhavé se stává v období dospělosti osob s mentálním postižením, neboť rodiče čelí nejen svému stárnutí, ale i stárnutí svých dětí.

Rodiče, kteří nejsou nadále schopni poskytovat péči svým dětem s mentálním postižením, zauímají většinou jeden z následujících postojů: aktivní plánování budoucnosti, nerozhodnost či vyhnutí se řešení problému. Jak někteří odborníci uvádějí,

pouhá třetina rodičů aktivně plánuje budoucnost svých dětí, především po finanční stránce.

Řada rodičů odkládá plánování budoucnosti na poslední chvíli, často je k tomu donutí až krize v rodině, úmrtí jednoho z rodičů, vážná nemoc. Bohužel v těchto případech už někdy bývá pozdě a člověk s mentálním postižením je umístěn do pro něj nevyhovujícího zařízení (zařízení ústavního typu, domov pro seniory aj.)

Tato skutečnost je pochopitelná – plánování se stává pro rodiče zdrojem stresu, bolesti, obav z budoucnosti. Starší lidé navíc neradi plánují a méně osvědčené, zažité.

„Budoucí očekávání matek, které mají postižené děti, mohou být různá, ale je samozřejmé, že jsou ve značné míře touto skutečností ovlivněna: může jít o obavy z budoucích problémů s dítětem, o anticipované potíže různého druhu, ať už jsou reálné či nikoliv, ale na druhé straně nechybí ani očekávání příjemných událostí, protože i tyto ženy se dovedou na něco těšit, zejména pokud dosáhly určité vyrovnanosti.“ (Vágnerová, 2009, s. 271)

Snaha ochránit své děti je charakteristickým rysem rodičovství, který se nemění s věkem dítěte. Dá se říci, že obavy rodičů dětí s mentálním postižením a jejich snaha chránit je rostou s věkem jejich dětí.

„Rodiče osob s mentálním postižením zvažují mnohé životní otázky:

- Jak zvládne práci?
- Zvládne bydlet sám, sama?
- Uživí se?
- Dokáže hospodařit s penězi?
- Nezneužije někdo jeho/její důvěřivosti?
- Jak se zvládne sám/sama rozhodovat, když tu nebudu, abych mu poradil/a?
- Co když si ublíží?
- Bude žít partnerským životem?“ (Pipeková, 2008, s. 174)

Velkou úlohu v procesu plánování mají odborníci, především pracovníci zařízení pro osoby s mentálním postižením – domovů, stacionářů, chráněných bytů. Je nutné si uvědomit, že často jednají se staršími rodiči, kteří mají strach z budoucnosti svých synů a dcer, často v nich vidí stále malé děti, o které je třeba celodenně pečovat.

Vágnerová (2009) uvádí tyto základní zdroje pomoci:

- formální pomoc a podpora různých institucí,
- dostupnost kvalitní péče,
- poradenství různého druhu – speciálně-pedagogická centra, různá občanská sdružení,
- pomoc psychologa,
- možnost využívat asistenční službu, respitní pobyty,
- rodičovské skupiny – předávání zkušeností,
- nabídka dalšího vzdělávání, volnočasových aktivit.

Jmenované zdroje mohou z velké části pomoci rodičům řešit otázky týkající se budoucnosti svých dětí s mentálním postižením. Rodiče by se neměli bát požádat o pomoc, neměli by se izolovat od okolí, chránit svoje dítě před nástrahami vnějšího světa.

Ne vždy ale rodiče všech nabídek využijí. Pro mnohé rodiče je například pomoc psychologa stále tabu, znamená pro ně selhání vlastních schopností. Znáám mnoho rodin, které se nerady baví s ostatními rodiči dětí s mentálním postižením, neradi o svých problémech mluví, nemají odvahu jít se někam zeptat na radu.

A jací byli „moji rodiče“? Na oddělení, kde jsem pracovala, byli klienti ve věku 14 - 40 let. Jednalo se jak o rodiče mladé, moderně smýšlející, kteří chodili do zaměstnání a své děti vodili do Terezy převážně na denní nebo týdenní pobyt. Tito rodiče stáli zejména o kvalitní moderní služby – vzdělávací programy, kulturní a rekreační akce, volnočasové aktivity.

Několik rodičů bylo již starších, v důchodu, jejich synové/dcery u nás byli spíše na celoročním pobytu. Tito rodiče naopak nijak zvlášť nestáli o žádné novoty, kulturní akce (pro ně finanční výdaje navíc) ale o to, aby jejich synové/ dcery měli kde spát, zajištěnou stravu, péči.

Rodiče nejvíce trápila obava, co bude s jejich synem/dcerou pokud se jim něco stane a nebudou se moci o ně nadále starat. Několik rodičů mých bývalých klientů nechali zapsat své děti rovnou na celoroční pobyt, aby měli jistotu, že budou jejich děti mít kde být. Nadále si je brali třeba domů každý pátek, měli ale jistotu pro případ nouze. Jednalo se především o rodiče dospělých klientů s mentálním postižením, kteří začínali mít zdravotní problémy vyplývající ze stáří (obavy ze zvládnutí řízení auta, péče o své dítě, zajištění jeho potřeb aj.)

Jinou skupinkou pak byli klienti, jejichž soužití doma bylo nebo začínalo být nemožné – příkladem mohu uvést klienta Jakuba, nyní 18let, který byl v našem zařízení na celoročním oddělení, domů jezdil každý druhý víkend, střídavě k matce a k otci (rodiče jsou rozvedeni). Jakub žárlil na své dva mladší sourozence, že jsou s maminkou každý den, fyzicky je napadal. Napadl i těhotnou manželku svého otce, který posléze s Jakubem přestal udržovat kontakt.

Maminka byla z těchto incidentů pokaždé velmi nešťastná, řešilo se to s psychologkou, psychiatrem, stále se snažila najít nějaké řešení, aby si mohla Jakuba brát dál domů na víkendy, na druhou stranu musela chránit své další dvě děti.

Jakub dostal po opakovaných agresivních útocích medikaci, nicméně situace se nelepšila, Jakub byl vůči svým blízkým stále agresivnější. Nyní jezdí Jakub domů jen výjimečně – na svátky, o prázdniny. Maminka jezdí za ním, chodí spolu ven, do restaurace.

3. Kvalita života rodin osob s mentálním postižením

V posledních letech se stává pojem kvalita života osob s mentálním postižením velmi populární a často zmiňovaný.

„Zájem o kvalitu života má své kořeny v dávné minulosti. Kinney (in Šteflová, 2001, s. 119) uvádí, že koncepce QOL (quality of life) se objevuje již v římské a řecké mytologii, kde bývá spojována s osobnostmi Asclepia, Aesculapa aj. Zájem o nové přístupy v oblastech lidského myšlení se objevuje koncem 30. let 20. stol. u Thorndika, jež zavádí pojem QOL do psychologie.“ (Muhlpachr in Pipeková, 2010, s. 85)

V 70. letech vyšlo množství publikací, které se zabývaly definováním pojmu kvalita života. Jejich snahou bylo definování indikátorů skutečné kvality života. Výrazněji se problematika QOL dostala do popředí ze dvou příčin – ekonomický růst a rozvoj vědy a techniky vytváří pro občany možnost snadněji uspokojovat základní materiální potřeby, zároveň se ale objevuje dopad tohoto ekonomického růstu a to v ohrožení zdraví a lidské existence.

„Od druhé poloviny 20. století se stále více zdůrazňuje významnost osobnosti, tj. individuální specifičnosti každého člověka s postižením. Souvisí to také s nově přijatou koncepcí (paradigmatem) tzv. speciálních potřeb a podpor oproti dříve uplatňované koncepci neschopnosti. Postiženým lidem jsou přiznávána práva na plnohodnotný život ve společnosti, do níž se narodili a jejíž povinností je vytvořit takový systém speciálních služeb a podpor, aby jejich potřeby byly po celý život adekvátně naplňovány a byla dosažena co možná nejvyšší kvalita života.“ (Černá, 2008, s. 75-76)

„Pojem kvalita života patří mezi obtížně definovatelné. V tomto kontextu ji chápeme jako fenomén výchovné podpory na zvyšování aktivní účasti každého jedince na jeho osobnostním rozvoji, angažovanosti a přejímání odpovědnosti za uplatnění ve společnosti. Obecně kvalitu života chápeme jako momentální stav, který lze posuzovat subjektivně, objektivně anebo kombinací obého. Kvalita života jedince pak může být

zvyšována prostřednictvím vzdělávání včetně pracovního uplatnění.“ (Černá, 2008, s. 76)

Kvalita života představuje velmi rozsáhlou oblast činitelů, které umožňují žít lidem s postižením jednak v prostředí intaktní společnosti, tj. integrovaně, ale také v prostředí minoritní kultury specificky uzpůsobené pro život lidí s postižením - tj. segregovaně. (Jesenský, 2000)

Kvalita života je multidimenzionální a stále se vyvíjející pojem používaný v mnoha vědních oborech. Kvalita života bývá vymezována nesčetnými způsoby, od velmi obecných definic, např. „schopnost vést normální život“, „seberealizace“, atp. až po komplexnější definice, které se zaměřují na jeden určitý aspekt kvality života. (Pipeková, 2010)

Kvalitu života lze popisovat ze dvou hledisek – objektivního a subjektivního vnímání. Objektivní kvalita života představuje materiální zabezpečení, sociální status, sociální podmínky života a fyzické zdraví člověka.

Subjektivní kvalita života se týká vnímání života jedincem, jak vnímá své postavení ve společnosti, jak je spokojený, jaká má očekávání a zájmy.

„Kvalita života bývá hodnocena na základě sociálních a psychologických indikátorů. Sociální indikátory se vztahují k vnějším podmínkám, mezi které patří zdraví, sociální prosperita, přátelství, životní standard, vzdělání, bydlení, sousedství či volný čas. Psychologické indikátory se zaměřují na subjektivní reakce člověka na životní zkušenosti.“ (Strnadová, 2008, s. 53)

Existuje nepřeberné množství nástrojů pro měření kvality života, jak u běžné dospělé populace, tak u specifických skupin – senioři, děti, osoby s postižením. Nejvyužívanějšími jsou rozhovor, pozorování a dotazník.

„Ze speciálněpedagogického hlediska nás v souvislosti s kvalitou života zajímají návrhy a realizace edukačních postupů umožňujících co možná nejsamostatnější život

člověka s postižením. Kvalita života osob s mentálním postižením je tak chápána jako taková míra zapojení se do života společnosti, kdy dochází k co největšímu uspokojení jejich materiálních, sociálních a psychických potřeb.“ (Strnadová, 2008, s. 53)

Hodnocení kvality života rodin osob s mentálním postižením je důležité i proto, že se v těchto rodinách častěji setkáváme s vyšším rizikem výskytu stresu a s abnormálně nižší subjektivně vnímanou kvalitou života.

Každá rodina/ dospělý s mentálním postižením vnímá hodnotu svého života jinak. Odvíjí se od nejrůznějších faktorů jako např. vztahy v rodině, emocionální a fyzická vyzrálост, emocionální duševní spokojenost, materiální spokojenost rodiny a jejích členů, dostupnost poskytovaných služeb a především zdravotní stav postiženého člověka.

4. Deinstitutionalizace - komunitní péče

Konec 19. a počátek 20. století sebou přináší změnu v poskytování péče v ústavních zařízeních. Ústavy doposud sloužící k vylučování ze společnosti se orientují na potřeby klientů, ústavní péče je koncipována jako ochrana klientů před nároky vnějšího světa. Vznikl tak svět ve světě, kde platily normy, hodnoty a pravidla odlišná od reálného. Došlo k tzv. skrytému vylučování. (Krahulcová, 2002)

Počátky deinstitutionalizace je možné zařadit do 50. a 60. let 20. století, kdy se ve Skandinávii a Velké Británii začínají propagovat nové trendy - decentralizace a zkvalitňování životních podmínek v ústavech.

„Potřeba a nezbytnost ústavní péče začala být zpochybňována především z psychosociálního hlediska – život v koncentrované, segregované a nepřírodně velké skupině osob, izolace od rodiny, od vrstevníků, omezení soukromí, podřízenost řádu, který určují ti, kdo mají moc, komplexnost ústavní péče – vše se děje pod jednou střechou a obyvatel ústavu tak nemá příležitost využívat veřejných služeb a výrazně posilovat svoje kompetence.“ (Šiška, 2005, s. 25)

Podle Šišky (2005) neznamena deinstitutionalizace pouhé fyzické přestěhování jedince z jedné velké instituce do jiné, menší a integrované. Je chápána jako změna v přístupu k lidem s mentálním postižením, kdy je prioritou spokojenost klienta a jeho rodiny.

V naší zemi dochází ke změnám až po roce 1989. V té době začalo vznikat mnoho nestátních organizací a občanských sdružení, inspirovaných obdobnými zahraničními organizacemi. Postupně došlo k zavádění nových sociálních služeb - sociálně-terapeutických dílen, pracovní rehabilitace, podporovaného zaměstnávání, chráněných dílen, chráněného bydlení aj.

Během psaní této diplomové práce jsem narazila na spoustu článků týkajících se procesu deinstitutionalizace, chráněného bydlení a komunitní péče. Některé články byly hodně zajímavé, některé mi přišly řekněme nereálné v současných podmínkách.

Jima Mansell ve svém díle *Deinstitutionalisation and community living: progress, problems and priorities (2006)* píše o deinstitutionalizaci zhruba toto: Růst sociálního modelu ve vztahu ke zdravotnímu postižení spočívá v poskytnutí podpory, pomoci, aby si lidé se zdravotním postižením osvojili další dovednosti a nezávislost. Školení zaměstnanců klade důraz na antidiskriminační praxi a podporu možnosti volby a příležitosti pro lidi, kteří nemohou vyjádřit jasný záměr - tedy podporu potřebnou k tomu, aby lidé s mentálním postižením mohli i nadále růst a rozvíjet se po celý svůj život.

Stejně jako Mansell i já vidím podstatu sociálních služeb v poskytování podpory klientům, aby mohli v maximální možné míře uspokojit svoje potřeby a žít život podle svých představ. Ne vždy ale to samé vidí personál těchto zařízení, mnohdy to jsou ženy s dlouholetou praxí, krátce před důchodem, které nerady opouští naučený model chování a péče o tyto klienty, nechtějí se učit novému. Na místě je, aby v tuto chvíli zasáhlo vedení zařízení (ředitelka, vedoucí sociálně-výchovného úseku) ve spolupráci s psychologkou a zařídilo např. odborné kurzy, školení, zavádění standardů kvality poskytovaných služeb atd.

Naštěstí je v těchto zařízeních už spousta moderně smýšlejících pracovníků, mužů i žen. Druhou stránku věci je to, že oni bohužel často tato místa opouští, např. z finančních důvodů.

Z mnoha zdrojů (tisk, odborné knihy, média) se dozvídáme, že ústavní péče se nemůže vyrovnat péči poskytované doma, v milujícím přirozeném prostředí. S tímto nelze souhlasit. Ze stejných zdrojů se denně dozvídáme o případech zneužívání, zanedbávání péče, šikaně. Ne vždy je život v rodinném prostředí zárukou poskytnutí kvalitní a dostatečné péče.

Během své praxe jsem potkala několik klientů, jimž nebyla v rodinném prostředí dopřána taková péče a podpora, jakou následně dostali v našem zařízení. Klienti přijížděli hladoví, špinaví, neměli dostatek oblečení, doma se jim rodiče nevěnovali, celý den je nechali v pokoji u puštěné televize.

Na jedné straně tu v tuhle chvíli máme přirozené domácí prostředí, které je ale nevyhovující, jedince izoluje od společnosti, neuspokojuje jeho základní životní potřeby, na druhé straně je zde zařízení ústavního typu, kterému je často vyčítán nedostatek individuální péče, ale kde se jeho zaměstnanci snaží pomoci klientovi uspokojit veškeré jeho potřeby.

Grunewald ve svém díle *Close the Institutions for the Intellectually Disabled* (2004) píše o traumatu, vznikajícím v případě, kdy je člověk nedobrovolně oddělen od svých rodičů, známých a z prostředí domova. Tato situace podle něj vede k přesvědčení o vlastní nechtěnosti a bezmocnosti, a k tomu, že člověk je spíše věcí než jedinečnou lidskou bytostí. Prostředí ústavu pak vytváří další handicap, které člověka poznamenají na celý život. Jde zejména o narušení citového a sociálního vývoje jednotlivce.

S tímto tvrzením až tak nesouhlasím. Z vlastní zkušenosti mohu oponovat, že klienti se do zařízení, kde jsem pracovala těšili, byli tu spokojení, měli tu kamarády, poznávali nové lásky. Samozřejmě záleží na stupni postižení, já mám na mysli středně těžké mentální postižení a klienty na denním nebo týdenním pobytu, kteří měli pravidelný kontakt s rodinou. O psychických dopadech u klientů na celoročním pobytu nejsem kompetentní hovořit, chybí mi k tomu vlastní zkušenosti.

Autoři cizojazyčných publikací odkazovali na studie, které se zabývaly otázkou jaké to je, když dospělý člověk žije ve skupinovém domově. (Skupinovým domovem rozumíme zařízení, kde žije více lidí společně a které jim zajišťuje sociální a zdravotní služby, může zde být zajištěna trvalá přítomnost asistenta). Tyto studie potvrdily výhody tohoto způsobu života proti životu v ústavu. 50-80% příbuzných lidí s mentálním postižením bylo proti uzavírání ústavů. Lidé se obávali předsudků, s jakými se jejich dospělé děti setkají, obávali se, že nebudou schopné pohybovat se

v dopravě, že budou osamocené, že jejich nové domovy budou mít nedostatek personálu apod. Nic takového se však nestalo. Následné studie pak ukazují, že číslo spokojených příbuzných se pohybuje kolem 80 procent.

Zpráva Evropské koalice pro komunitní život - European Coalition for Community Living (2009) uvádí, že i přes opakované výzvy EU a jejích členských států, které zdůrazňují nutnost chránit práva osob se zdravotním postižením a podporovat jejich sociální začleňování, žijí osoby se zdravotním postižením ve střední a východní Evropě nadále ve velkých ubytovacích zařízeních, kde je jejich vyloučení ze společnosti téměř absolutní.

Doufám, že taková zařízení se už v naší zemi nevyskytují a jsou minulostí. Minulostí, kdy klienti chodili ve stejných teplákových soupravách, vodili se na vycházkách ve dvojicích za ruce, byli izolováni od společnosti.

Do ruky se mi dostaly články, které se snaží prosazovat chráněné bydlení jako jednu z nejlepších a ideálních forem pobytové sociální služby. Ano chráněné bydlení zcela určitě je velice dobrá a kvalitní služba, ovšem za podmínky, že je provozována tak, jak má skutečné chráněné bydlení vypadat. Služba by podle mého názoru neměla spočívat v pouhém rozdělení větších zařízení ústavního typu do menších bytů, v obsazení těchto bytů personálem, který poskytuje plnou podporu klientům 24 hodin denně.

Podstata chráněného bydlení přece spočívá v tom, že klientům poskytnu jen takovou podporu, o kterou si řekne, a pomůžu mu, aby se co nejvíce věcí naučil sám. Osobní zkušenosti mi ukázaly, že mnoho klientů je při změně prostředí schopno osvojit si takové návyky a dovednosti, které do té doby neměli, naučí se sami nakupovat, pečovat o domácnost, vlastní věci.

Vzhledem ke stárnutí populace je více než pravděpodobné, že počet osob, které potřebují nějakou formu dlouhodobé péče, poroste. Toto je silný argument pro podporu alternativ ve smyslu komunitní péče. Pro poskytovatele služby mohou tyto alternativy

znamenat lepší výsledky, zatímco náklady na alternativní péči jsou srovnatelné s náklady institucionální péče – pokud porovnáváme kvalitu péče a potřeby uživatelů.

Oponenti často argumentují stávající finanční krizí a nedostatkem finančních prostředků, je ale nutné si uvědomit, že spousta velkých institucí je v nevyhovujícím stavu, nesplňuje požadované normy a bude nezbytné do nich investovat nemalé prostředky na zlepšení materiální vybavenosti (pak bude samozřejmě obtížné tyto nově a často nákladně vybavené instituce zavírat). Nebylo by tedy lepší investovat tyto finance do menších zařízení rodinného typu?

Evropská komise finančně podpořila několik studií, které se zabývaly srovnáním komunitní a institucionální péče z hlediska kvality poskytované péče a jejích nákladů. Práce skupiny odborníků v oblasti přechodu od institucionální péče na péči komunitní navíc obsahuje opodstatněné návrhy, podklady pro změnu, realisticky radí, jak toho dosáhnout. Jejich práce vychází ze zkušeností zemí, ve kterých tyto reformy již proběhly.

Měla jsem možnost pročíst si zprávu vypracovanou skupinou nezávislých odborníků organizovanou komisařem Vladimírem Špidlou v únoru 2009 k řešení otázek reformy institucionální péče v celé složitosti této problematiky.

Zpráva uvádí hlavní důvody pro přechod od institucionální péče na péči komunitní (materiální aspekty, náklady na provoz velké instituce a komunitní služby, skupinové versus rozptýlené bydlení aj.), úkoly spojené s přechodem ke komunitní péči (investice do stávajících institucí, riziko paralelního běhu dvou služeb, opomíjení lidí s těžkým postižením, uzavírání institucí bez vytváření alternativních zařízení).

Závěrem uvádí pravidla přechodu od institucionální péče na péči komunitní (respektování práv uživatelů služby a jejich zapojování do procesu přijímání rozhodnutí, vytváření dostupných služeb, pravidla pro uzavírání institucí, efektivní využívání zdrojů, kontrola jakosti, zvyšování informovanosti aj.).

S touto zprávou ve své podstatě lze souhlasit, nicméně si myslím, že nepřinesla nic nového. Ano, ukazuje a jasně definuje problémy spojené s deinstitutionalizací

a navrhuje možná řešení. Ale jsou tato řešení reálná? Řekněme si upřímně, že ústavní zařízení poskytující pobytové služby jsou a nadále budou žádána a to ve velké míře.

Osob se zdravotním postižením je mezi námi stále mnoho, ať už dětí a mládeže, dospělých a seniorů. Jejich blízcí, rodiče, sourozenci nebo opatrovníci stojí o to, aby tito lidé měli kde bydlet, měli zajištěnou stravu, potřebnou péči spočívající v hygieně, péči o osobní věci, zajištění vyplnění volného času.

Sama jsem se opakovaně setkala s tím, že rodiče nestáli o věci jako je individuální plánování, osobní cíle klientů atd., jim šlo o to, aby jejich syn/ dcera byli v bezpečí, najezení, v čistotě a spokojení. Spousta rodičů byla již starších a chtěli pokaždé z našeho zařízení odjíždět s vědomím, že o jejich děti bude řádně postaráno a oni mohou být bez starostí.

Další věci jsou finance. Není mnoho zařízení, která mají dostatek financí a mohou bez problémů provozovat chráněné bydlení. Ano jsou zařízení, která jsou podporována sponzory, nemají problém získat dotace z ESF, ale kolik jich je.

Další věc, která mě při studiu článků týkajících se chráněného bydlení a deinstitucionalizace zaujala, je posun v chování a jednání klientů. Mansell (2007) zmiňuje, že porovnání komunitního modelu péče o lidi s mentálním (zdravotním) postižením ve srovnání s institucemi, které nahrazuje, zpravidla vykazuje relativně jasný obraz. Studie opakovaně ukázaly, že komunitní služby jsou nadřazené institucím. Američané Kim, Larson a Lakin (2001) přezkoumali 29 srovnávacích amerických studií. Pokud jde o adaptivní chování, 19 studií ukázalo významné zlepšení a dvě studie naopak ukázaly výrazný pokles. Pokud jde o náročné chování, pět studií zjistilo významné zlepšení a dvě studie zjistily výrazné zhoršení chování. Z ostatních studií, ve kterých změna nebyla tak významná, 8 hlásilo trend ke zlepšení a šest vykazovalo trend směrem k poklesu. (Mansell, 2007)

Opět moje vlastní zkušenost – u většiny klientů po přechodu do chráněného bydlení došlo k výraznému zlepšení jejich životní úrovně a s tím souvisejícího chování. Osamostatněním v chráněném bydlení se klientům otevírají nové možnosti, jak naložit se svým dosavadním způsobem života. V případě mladých klientů spousta aktivit,

možnost osamostatnit se, žít společně se svým partnerem, více vyžití – kulturního, společenského (nejdou vázáni na pohyb celé skupiny).

To je jen jedna stránka věci. Na druhou stranu je nutné říci, že ne všichni klienti zvládli tuto dávku svobody a dostavily se problémy v podobě silného nikotinismu, toulání (nedodržování dohodnutých časů návratu do bytu), kontakt s problémovými skupinami, krádeže, šikana spolubydlících, sexuální obtěžování.

Samozřejmě, že tyto problémy jsou a budou i v běžných zařízeních ústavního typu, chci jen říci, že chráněné bydlení není vždy ideální a bezproblémový způsob soužití klientů. Je to ale v současné době snad jediná vhodná alternativa k bydlení v zařízeních ústavního typu.

4.1 Chráněné bydlení

V této kapitole bych se ráda stručně věnovala podstatě chráněného bydlení. Chráněné bydlení je poměrně nová služba, která u nás začala vznikat až po roce 1990 v souvislosti se zakládáním nestátních neziskových organizací a jejich nabídkou této nové služby.

„Chráněné bydlení můžeme definovat jako sociální službu, která zajišťuje lidem se zdravotním postižením samostatné a nezávislé bydlení. Jako chráněné bydlení jsou však označovány i budovy, kde je tato služba poskytována.“ (Rada, 2006, s. 8)

Zákon o sociálních službách – zákon č.108/2006 Sb. definuje chráněné bydlení jako pobytovou službu poskytovanou osobám, které mají sníženou soběstačnost z důvodu zdravotního postižení nebo chronického onemocnění, včetně duševního onemocnění, jejichž situace vyžaduje pomoc jiné fyzické osoby. Chráněné bydlení má formu skupinového, popřípadě individuálního bydlení.

Služba podle odstavce 1 obsahuje tyto základní činnosti:

- a) poskytnutí stravy nebo pomoc při zajištění stravy,
- b) poskytnutí ubytování,
- c) pomoc při zajištění chodu domácnosti,

- d) výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti,
- e) zprostředkování kontaktu se společenským prostředím,
- f) sociálně terapeutické činnosti,
- g) pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.

Švarcová (2003) vidí význam chráněného bydlení především pro dospělé osoby s mentálním postižením, kteří jsou zaměstnáni a ve volném čase navštěvují nejrůznější akce a centra. Pokud klienti tráví většinu času v chráněném bydlení a prakticky z něj nevychází, ztrácí toto bydlení podle ní svou integrační funkci. Klienti v něm trpí nedostatkem kontaktů s ostatními a nudí se.

Registr poskytovatelů sociálních služeb ve Středočeském kraji eviduje pro rok 2011 celkem 465 míst v domovech pro osoby se zdravotním postižením, 201 na týdenním stacionáři, 122 na denním stacionáři a chráněná bydlení mají zaregistrována celkem 117 míst.

Sociální služba chráněné bydlení je stále na vzestupu, z přehledu ale vyplývá, že je až na posledním místě za stacionáři a domovy pro osoby se zdravotním postižením. Důvodem zcela určitě je to, že se jedná o službu novou, rozvíjející se a také finančně nákladnou, což je pro mnohé poskytovatele sociální služby závažná překážka, proč tuto službu nezřizují nebo případně nerozšiřují.

V ideální podobě by chráněné bydlení mělo mít podobu bytu, ve kterém bydlí klient sám, případně clientský pár samostatně a kam by podle potřeby docházel asistent.

Realita je ale jiná. Chráněné bydlení je ve většině případů určeno pro více klientů. Důvodem je jednak finanční náročnost – vybudovat byt pro více klientů je pochopitelně méně nákladné. Pokud je více klientů pohromadě, asistent jim může efektivněji pomáhat. Dalším důvodem je zcela určitě i specifika jeho obyvatel, v našem případě osob s mentálním postižením. Z vlastní zkušenosti vím, že ve většině případů tito lidé nechtějí žít samostatně, izolovaně. Přejí si žít se svým kamarádem, kamarádkou, partnerem.

B. Praktická část

5. Cíl a metody práce

Nejčastěji používanou metodou sběru dat v kvalitativním výzkumu je bezesporu rozhovor a s ním spojené naslouchání vyprávění lidem, kladení otázek a jejich následné vyhodnocení a zpracování. Rozhovor (hloubkový rozhovor) definuje Švaříček (2007) jako nestandardizované dotazování jednoho účastníka výzkumu zpravidla jedním tazatelem pomocí několika otevřených otázek. Prostřednictvím otázek může tazatel porozumět pohledu jiných lidí, zachytit výpovědi a slova v jejich přirozené podobě. (Švaříček, 2007)

Právě rozhovor tvoří podstatnou část zdroje informací pro tuto diplomovou práci.

Vedení rozhovoru vyžaduje dovednost, citlivost, vysokou koncentraci, disciplínu, ale také intrapersonální porozumění. Obvykle je nutné učinit mnoho rozhodnutí týkajících se obsahu otázek, jejich formy a pořadí, důležité je také zvážit délku rozhovoru. Zmíněné problémy se často vyjasňují během rozhovoru nebo až v jeho průběhu, kdy tazatel bezprostředně reaguje na možnosti dotazovaného a samotný průběh rozhovoru.

„Za hlavní dva typy hloubkového rozhovoru můžeme označit polostrukturovaný rozhovor (vychází z předem připraveného seznamu témat a otázek) a nestrukturovaný neboli narativní rozhovor (může být založen jen na jediné předem připravené otázce a dále se badatel dotazuje na základě informací poskytnutých zkoumaným účastníkem).“ (Švaříček, 2007, s. 160)

Důležitým prvkem rozhovoru jsou kladené otázky. Otázky by vždy měly být srozumitelné a jasné. Není možné, aby tazatel položil několik otázek po sobě, skákal respondentovi do řeči, nenechal ho domluvit, dokončoval za něj jeho myšlenky.

Zvláštní pozornost je třeba věnovat začátku rozhovoru. Na začátku dotazování je nutné prolomit případné psychické bariéry a zajistit souhlas se záznamem. Používány jsou úvodní otázky, které slouží mimo jiné k seznámení účastníků rozhovoru, rozptýlení studu a nervozity dotazovaného.

Následují otázky hlavní, které se přímo týkají tématu rozhovoru. Otázky by měly být pečlivě připraveny, aby jim dotazovaný porozuměl, nesmějí ho navádět k odpovědi. Pokud si tazatel není jistý správným pochopením odpovědi, může položit otázky navazující. Pro objasnění některých odpovědí může tazatel využít tzv. sondáž (probing). Sondáž má probíhat v normálním konverzačním stylu a slouží k prohloubení odpovědí. Měl by ale dbát na to, aby rozhovor nepřesáhl únosné časové rozpětí.

„Sondážní strategie je vždy založena na otázkách a nonverbálních náznacích. Ticho po odpovědi může ve vhodném okamžiku dát dotazovanému najevo, že jeho odpověď byla zajímavá a že má dále pokračovat. Jindy to však může dotazovaného odradit.“(Hendl, 2005, s. 170)

Závěr rozhovoru patří ukončovacím otázkám, kdy tazatel dává dotazovanému prostor k jeho otázkám, dotazům, poděkuje za rozhovor, domluví si další schůzku. Dle Hendla (2005) právě na konci rozhovoru nebo při loučení můžeme ještě získat důležité informace.

Po ukončení rozhovoru následuje jeho přepsání, analýza získaných údajů. Já osobně si po každém rozhovoru poznámky pročítám v nejkratší možné době, přepisuji je, označuji si důležité body.

Právě metoda rozhovoru a pozorování se mi jeví pro zjišťování informací od osob s mentálním postižením jako nejvhodnější. Při rozhovoru je nutné mít na mysli, že zejména osoby se středně těžkým mentálním postižením mají tendenci často odpovídat na otázky „ano“ bez ohledu na jejich obsah. Tato tendence se zvyšuje, nemá-li dotazovaný na otázku svůj názor nebo si je nejistý, je-li otázka nejasně položena, příliš složitá.

Stejně jako při psaní bakalářské práce, i nyní jsem se držela při zjišťování informací zásady triangulace – tří zdrojů. Potřebné informace jsem zjišťovala metodou rozhovoru s vybranými klienty, jejich přáteli a spolubydlícími, klíčovými pracovníky.

Informace jsem doplnila údaji získanými studiem jejich osobní dokumentace (se svolením klientů a ředitelky Terezy). Nelze opomenout metodu pozorování, která mi poskytla nepřehledné množství důležitých informací.

V této diplomové práci se nadále věnuji klientům Josefovi, Vladimírovi, kteří stále v chráněném bydlení žijí a jsou velmi spokojeni. Nově zde zařazuji klientku Valérii, která je rok v chráněném bydlení a je zde natolik úspěšná, že se vážně uvažuje o sehnání bytu garsoniérového typu, kde by bydlela zcela samostatně.

Vzhledem k tomu, že je diplomová práce zaměřená na ukázání možností a mezí, respektive výhod a případných omezení chráněného bydlení pro dospělé osoby s mentálním postižením, zaměřila jsem se i na pozorování ostatních obyvatel chráněného bydlení, které dobře znám, kteří se mnou opakovaně a ochotně o svých zkušenostech s životem v nové domácnosti mluvili.

Stejně jako u bakalářské práce, i nyní jsem každého z vybraných klientů seznámila se svým přáním a jejich úlohou při psaní této práce. Klienti souhlasili s poskytnutím rozhovoru, byli informováni o tom, na co se je budu ptát a jakou formou chci rozhovor s nimi zpracovat. Klienti byli opakovaně ujištěni, že zachovám jejich anonymitu, že zde budou vystupovat pod cizím jménem.

Klienti mi podepsali Souhlas klientů se zveřejněním jejich životního příběhu, viz příloha č. 1, který mám uložený. Souhlasili také s použitím fotografií, na kterých jsou zachyceni ve svém bytě, v práci, při volnočasových aktivitách. Všichni klienti, kteří na zde použitých fotografiích jsou, je viděli, byli seznámeni s tím, kde budou použity a mám k tomu udělený jejich ústní souhlas.

S každým z klientů jsem hovořila několikrát, opakovaně jsem se vždy ujistila na jejich ochotě poskytnout mi informace pro tuto práci. Klienti byli také informováni o tom, že můžou kdykoliv náš rozhovor ukončit a vyjádřit nesouhlas s publikováním našeho rozhovoru.

Klienty jsem do žádné odpovědi nenutila, věděli, že je jen na nich, na kterou otázku mi odpoví a na kterou ne. Během rozhovoru jsem se je snažila pokud možno nepřerušovat během jejich mluvení, snažila jsem se maximálně o vcítění do jejich pocitů. Rozhovor byl částečně řízený, polostrukturovaný. Pro klienty jsem měla připravené polootevřené otázky, během rozhovorů jsem si dělala poznámky, které jsem následně zpracovala a přepsala do souvislého textu.

Během návštěv v jednotlivých chráněných bytech jsem se potkávala i s dalšími jejich obyvateli. Všichni mě znali z mého působení v Tereze a ochotně si se mnou hned povídali. Každému jsem řekla, proč tam jsem – návštěva Josefa, Valérie nebo Vladimíra kvůli diplomové práci do školy a že bych se ráda podívala, jak bydlí – s jejich svolením. V průběhu návštěvy jsem se snažila, abych svou přítomností v bytě nikoho neomezila, nenarušila jeho soukromí.

U žádného ze spolubydlících klientů jsem se nesečkala s nepochopením, všichni mě hned zvali do svých pokojů, ukazovali, jak je mají vybavené, provázeli celým bytem, povídali mi spontánně o tom, jak se jim bydlí, co je nového, jak jsou zde spokojení. Tyto informace pro mě byly velmi cenným zdrojem, potvrzovaly mi často moje domněnky získané pozorováním.

Ještě bych ráda zmínila jednu věc, a to časové ohraničení sběru dat. Pro potřeby této práce není možné stanovit přesný časový limit – Josefa a Vladimíra jsem v souvislosti s chráněným bydlením sledovala zhruba čtyři roky, Valerii až poslední rok a půl. Josefa znám asi nejlépe, byli jsme spolu pět let na stejném oddělení, Vladimíra jsem potkávala téměř denně v prostorách Terezy. Valerii znám nejméně.

6. Tereza, poskytovatel sociálních služeb

Tereza, poskytovatel sociálních služeb je příspěvkovou organizací zřízenou Krajským úřadem Středočeského kraje, která poskytuje moderní sociální služby dětem, mládeži a dospělým se speciálními potřebami. Služby jsou poskytovány v těchto pěti formách:

- Domov pro osoby se zdravotním postižením
- Denní stacionář
- Týdenní stacionář
- Chráněné bydlení
- Sociálně – terapeutická dílna

V současné době má Tereza stálých 100 klientů - 53 klientů v domově pro osoby se zdravotním postižením, 13 klientů v týdenním stacionáři, 13 klientů v denním stacionáři a 21 klientů v chráněném bydlení. Kapacita sociálně - terapeutické dílny je 120 klientů.

Podrobně jsem se tímto zařízením zabývala ve své bakalářské práci, nechci se opakovat a detailně zde popisovat poslání, cíle a jednotlivá oddělení Terezy. Ráda bych ale na tomto místě stručně popsala cestu, po které se Tereza vydala a jak moc se během posledních osmi let, kdy Terezu znám, změnil systém péče o její klienty.

Největší změna se týkala domova a týdenního stacionáře. V době, kdy jsem začala do Terezy docházet jako studentka na praxi, stála Tereza na startovací čáře zásadních změn. Změny se týkaly jak vybavení a uspořádání jednotlivých oddělení Terezy, tak především přístupu ke klientům.

6.1 Domov Tereza pro osoby se zdravotním postižením

Klienti bydlí ve čtyřech samostatných domácnostech (tři pro ženy, jedna pro muže). Před osmi lety tvořily domácnosti dvě až tři společné ložnice, kde žilo až šest klientů/ klientek, bez možnosti jakéhokoliv soukromí. Po obsáhlé rekonstrukci žijí klienti v jedno-dvoulůžkových pokojích, které si vybavili podle svého vkusu, podílejí se na hospodaření s vlastními finančními prostředky, rozhodují o svém stravování (mají možnost vybrat si ze dvou jídel k obědu, sami si vaří oblíbená jídla, pečou atd.).

Pracovníci Terezy dbají na to, aby klienti měli co nejvíce soukromí a mohli si rozhodovat o tom, s kým budou sdílet domácnost nebo pokoj.

Většina klientů má nyní, pokud to jejich zdravotní stav dovolí, volné vycházky, chodí do zaměstnání na otevřeném trhu práce, aktivně se účastí nejrůznějších kulturních akcí.

Největší změnu lze asi pozorovat v domácnosti, kde žijí převážně ženy s horší schopností sebeobsluhy. Ještě před pár lety bylo možné vidět tyto klientky pasivně sedět před televizí a čekat na pokyny vychovatelek, kdy se mají obléknout na společnou vycházku, kdy se mají jít najíst, vykoupat atd.

Nyní jsou tyto ženy velmi aktivní, v rámci svých možností se podílí na chodu domácnosti (příprava stolu, mytí nádobí, drobné úklidy), v doprovodu jiných klientek si chodí nakoupit, samy se rozhodují, co chtějí dělat (samozřejmě pokud to provozní podmínky umožní). Tato změna klientkám podle mého velice prospěla, působí na mě mnohem spokojenější, sebevědomější a pyšné na to, co umí.

Z rozhovoru s pracovnicí vyplynulo, že po změnách ubylo i běžných denních hádek a sporů, které často pramenily z dlouhé chvíle.

6.2 Týdenní stacionář

Na týdenním stacionáři proběhly obdobné změny jako v domově. Tři veliké společné ložnice se přebudovaly na menší pokoje pro dva až čtyři klienty, klienti si mohou vybrat, s kým chtějí na pokoji být a s kým ne, pokoje si dovybavili oblíbenými věcmi z domova.

Velká změna se týká i přístupu ke klientům, je dbán velký důraz na samostatné volby klientů a jejich vedení k odpovědnosti. Příkladem mohu uvést společné vaření, kdy si klienti za pomoci pracovníků vaří obědy, chystají svačiny, večere – nejdříve si společně vyberou, na co mají chuť, nakoupí suroviny, uvaří, poklidí použité nádoby...

Ještě bych tu ráda zmínila jeden příklad a to večerní hygienu. Když jsem nastoupila do Terezy jako vychovatelka, probíhala večerní hygiena tak, že všichni muži svlečení přišli do koupelny, kde si vystáli frontu na sprchu, pracovnice je umyla, druhá jim pomohla s utíráním a odcházeli do pokojů. Následně proběhla obdobným způsobem večerní hygiena žen.

Nyní jsou i méně schopní klienti vedeni k samostatnému koupání, alespoň sprchování, učí se namydlit si celé tělo, spláchnout se vodou, pečlivě se osušit. Klienti chodí do koupelny postupně a zcela samostatní klienti se koupou sami, samozřejmě bez asistence personálu.

6.3 Denní stacionář

Na denním stacionáři až tak velké změny týkající se reorganizace oddělení neproběhly (denní a týdenní stacionář sdílejí společné prostory), velká změna se ale týkala přístupu ke klientům. Ať už v individuálním plánování, přístupu zaměřeném na klienta, podpoře jeho samostatnosti a soběstačnosti.

Za zmínku určitě stojí ještě postoje rodičů k těmto změnám. Většina rodičů, opatrovníků byla se změnami velmi spokojená, vítala je, podporovala Terezu v realizaci těchto změn ať už tím, že aktivně přistupovali k individuálnímu plánování, nebo tím, že si klienty ponechali během přestavby doma, případně dočasně jen na denním pobytu, aby nemuseli spát v provizorních podmínkách.

Našli se ale i takoví rodiče, kteří o změny nestáli, např. individuální plánování jim přišlo jako nesmysl a zbytečné papírování, neviděli v něm žádný smysl. Je nutné chápat jejich postoj, svoje dcery/syny dali do zařízení s vědomím, že o ně bude postaráno a oni budou moci v klidu chodit do práce, stále v nich viděli malé děti, které už se nic nenaučí, a tak o žádné novinky nestáli.

6.4 Chráněné bydlení

Chráněné bydlení bylo zřízeno v posledním roce mého pracovního úvazku v Tereze, není tedy možné provést z mé strany několikaleté srovnání jako u výše zmíněných oddělení.

První chráněný byt byl zřízen v bývalém služebním domku v prostorách zahrady Terezy. Původní záměr, udělat z něj jen jakési cvičné chráněné bydlení, ve kterém by se klienti důkladně připravili na přechod do jiného chráněného bytu, byl zamítnut – Tereza neměla prostředky na zřízení a financování dalších chráněných bytů, po čase už bylo nežádoucí odstěhovat odtud klienty, kteří v tomto prvním chráněném bytě žili a pokládali ho už za svůj nový domov.

Další tři chráněné byty už jsou mimo prostory Terezy, jedná se o jeden pronajatý dům na okraji města, pronajatý byt v centru města a byt (respektive dva byty vedle sebe) pořízené z projektů ESF.

6.4.1 Chráněné bydlení č. 1

Je situováno v zahradním domku přímo v areálu Terezy. V současné době zde bydlí šest klientů, kteří jsou ubytováni na pokoji po třech. Někteří by uvítali jednolůžkové pokoje, jsou ale srozuměni s tím, že to jinak řešit nejde.

K dispozici mají velkou kuchyň spojenou s jídelnou a obývacím pokojem, sociální zařízení a ložnici v přízemí, obývací pokoj a ložnici v prvním patře. Součástí domku je menší dvorek se zahrádkou.

Výhodou umístění chráněného bydlení v areálu Terezy je, že v nepřítomnosti sociálního pracovníka (noc, každý druhý víkend) mají klienti možnost si okamžitě zajít pro pomoc, radu do Terezy. Na druhou stranu se toto umístění někdy jeví jako problematické. Klienti jsou často navštěvováni ostatními klienty, bez předchozího ohlášení, někdy jsou navštěvováni klienty, kteří nemají dobrou náladu nebo jsou dokonce v afektu a vylévají si u nich vztek. K těmto situacím ale dochází zřídka. (Šatrová, 2010)

6.4.2 Chráněné bydlení č. 2

Jedná se o domek v okrajové části města. V současné době zde žije jedna partnerská dvojice a další dva klienti.

K dispozici mají kuchyň, jídelnu, dva velké pokoje, sociální zařízení. Klienti se podíleli na zařizování místností, sami si vybírali doplňky do pokojů.

Vzhledem k umístění domku – okraj města, závislost na autobusovém spojení, jsou klienti částečně omezeni v možnosti jezdit do centra města a navštěvovat své kamarády, kulturní akce atd., kdykoliv by si vzpomněli. Tato situace jim ale, jak z rozhovoru s nimi vyplývá, nijak nevadí, například své přátele vidí odpoledne, o víkendech, vzájemně se navštěvují. Dobře vědí, kdy jim jezdí autobus do centra, cestování jim nedělá žádné problémy.

6.4.3 Chráněné bydlení č. 3

Nachází se přímo v centru města, v prvním patře pronajatého domku. Byt tvoří kuchyňka, tři velké pokoje, koupelna a samostatné WC, chodba. K dispozici nemají žádnou zahrádku, dvorek, kde by mohli relaxovat, sušit prádlo aj., což je jak klienti opakovaně říkali, docela mrzí.

V tomto bytě žije jeden pár, dvě dívky a dva muži (jedním z nich je Vladimír). Velkou výhodou tohoto bytu vidím v jeho umístění v centru města, zároveň ale v klidné části. Klienti jsou okamžitě v centru dění, mezi lidmi, na dosah ruky mají obchody, oblíbené cukrárny, pizzerie.

6.4.4 Chráněné bydlení č. 4

Nejnovější chráněné bydlení otevřené v dubnu roku 2010. Je umístěno v přízemí panelového domu v těsné blízkosti centra města. Tvoří jej dvě bytové jednotky spojené chodbou.

V prvním bytě žijí čtyři dívky, mezi nimi Valérie. Byt tvoří menší kuchyňka, která je zároveň i chodbou, jsou v ní skříně na obuv a nevyužívané oblečení dívek (dle aktuální sezóny). Dále obývací pokoj, dva dvoulůžkové pokoje a sociální zařízení.

Druhý byt o velikosti 1+ kk obývají Josef s partnerkou. Součástí bytu je chodba, kuchyňský kout, velký obývací pokoj, ve kterém jsou dvě rozkládací křesla, která jim slouží jako postele. Dále pak koupelna s WC.

6.5 Klienti chráněného bydlení

Život v chráněném bydlení se příliš neliší od běžné domácnosti. Do všech běžných domácích prací se v hojné míře zapojují jednotliví členové, účastní se nákupů, vaření, mytí nádobí, úklidu, praní, žehlení apod. Někteří toho zvládnou více, jiní méně. Podstatné ale je, aby se každý naučil využívat co nejvíce svých vlastních schopností, zapojoval se do chodu domácnosti a nespoléhal se pouze na pomoc druhého.

Dopoledne jsou klienti mimo chráněné bydlení (odchází do zaměstnání na otevřeném trhu práce, do pomocných provozů zařízení, účastní se aktivizačních činností).

Volný čas pak každý tráví po svém a věnuje se svým zálibám, které jsou skutečně různorodé. Každý z obyvatel má dostatek příležitostí k navazování a rozvíjení kontaktů s lidmi ve městě. Chodí sami na vycházky, obstarávají si své osobní záležitosti (pošta, kadeřník, návštěvy knihovny, nákupy oblečení i potravin). Klienti sami hospodaří se svými finančními prostředky (mzda, kapesné) a rozhodují o použití svého depozitního účtu. Nejdůležitějším znakem chráněného bydlení tedy není ochrana před nástrahami života, jak by se někteří domnívali, ale spíše podpora na cestě k samostatnosti a nezávislosti.

Ne vždy se klienty vysněný a dlouho připravovaný přechod do chráněného bydlení vydaří. Ne všichni klienti po zařazení do chráněného bydlení zvládnou pravidla soužití, mají pocit, že si mohou dělat, co sami chtějí, nastávají vztahové problémy s druhými. Někteří zase zjistí, že chtějí být ve velkém prostředí, na které byli zvyklí celý život, a už to vlastně nechtějí změnit.

Osobně vidím asi největší problém v tom, že klientům je dána taková míra svobody, kterou nejsou schopni unést a vznikají problémy, které se týkají např. drobných krádeží, požívání alkoholu, rušení nočního klidu.

Někteří klienti svou nechuť plnit určitá pravidla soužití v chráněném bydlení (zejména ve vztahu plnit svoje povinnosti v nepřítomnosti pracovníka) nezvládli, a proto byli přestěhováni zpět do Terezy (klienti měli tendence se družit s problematickými lidmi, využívat druhé klienty, brát jídlo z lednice ostatním, odmítali se podílet na domácích pracích a chodu domácnosti, nevraceli se v přijatelnou dobu z volných vycházek). Občas se tedy vyměnili někteří klienti, než se domácnost zaběhla, což je podle mého mínění zcela normální a očekávaná situace.

Popsané problémy nelze dávat za vinu klientům. Je to vina těch, kdo jim takovou svobodu dali, bez toho, aniž by se předem ujistili, že klienti jsou schopni toto unést, nebo jim během sžívání se s touto svobodou dostatečně nepodalí pomocnou ruku a nepomohli jim řešit vznikající problémy.

V současné době jsou všechny tři domácnosti plně obsazené a nevyskytují se žádné větší problémy.

Všichni klienti Terezy včetně klientů chráněných bytů vyplňovali Dotazníky zjišťování spokojenosti klientů. Cílem dotazníků bylo zjistit, jak jsou klienti spokojeni s poskytovanou službou, současným způsobem bydlení, zda znají svá práva, mohou se sami rozhodovat atd.

Otázky jsou formulovány pro klienty srozumitelnou formou, na všechny otázky se odpovídá ano, ne, klienti měli možnost dopsat i svoje připomínky, poznámky, doplňující údaje.

Vyhodnocení dotazníků ještě neproběhlo, nejsou mi tudíž známy jeho výsledky. Dotazníky nebyly anonymní, každý je označený jménem klienta, klienti je často vyplňovali s pracovníky v přímé péči. Naskytá se otázka, jakým stylem jim byly otázky podány, zda nedošlo k nepřímému ovlivnění klientů. Pokud byla položena otázka: „Můžeš si vybrat, s kým budeš na pokoji, že jo?“, je nasnadě, že klienti odpoví ano, můžu.

Dotazníky jsou podle mého názoru sestavené tak, aby ukázaly, že klienti si jsou vědomi svých práv (právo vybrat si s kým budu na pokoji, za co utratím své kapesné, kam půjdu ven) a že se mohou sami rozhodovat, nedotýká se ale ani náznakem toho, co je podle mě největším a zásadním problémem Terezy a to je šikana a omezování práv

jinými klienty. Klienti jsou často zastrašováni, uráženi a verbálně napadáni. Toto by ale bylo spíše téma pro jinou práci.

Vyplněné dotazníky od Josefa, Jolany a Vladimíra jsou přílohou č. 2, 3 a 4 této diplomové práce.

6.6 Personál chráněného bydlení

Základní chod v každém chráněném bydlení a potřebné služby zajišťují pracovníci v sociálních službách. Jejich hlavním úkolem je poskytovat klientům potřebnou podporu při nakupování potravin, přípravě jídla, běžného úklidu domácnosti, obstarávání věcí osobní potřeby, v případě potřeby doprovod klienta k lékaři a na úřady, hospodařit s finančními prostředky – stravovací jednotkou aj.

V chráněných bytech pracuje celkem sedm sociálních pracovníků, z toho po jedné ženě v chráněném bydlení č. 1 a č. 3 (úvazek 0,75), dvě pracovnice v chráněném bydlení č. 2 (1,5 úvazku) a tři v chráněném bydlení č. 4 (2,5 úvazku).

Krácené úvazky ve dvou bytech jsou jednak z finančních důvodů – pracují zde vychovatelky z Terezy, které jsou již v důchodu, jednak jsou klienti těchto chráněných bytů samostatní, že zde není potřeba celodenní přítomnost pracovníků. Klienti jsou natolik samostatní, že si zvládnou nachystat, ohřát jídlo, případně uvařit jídlo samostatně (toasty, párky, obložené chleby, jednoduché polévky, bramboráky atd.), dokáží se postarat o chod domácnosti – úklid, praní prádla, zabezpečení bytu při odchodu aj.

Největší úvazek má nejnovější chráněné bydlení, které bylo zřízeno z projektu ESF a podmínkou jeho zajištění bylo i plnění stanoveného pracovního úvazku. Provozování tohoto bytu je asi nejnáročnější po finanční stránce. Podle mých informací nemá vedení Terezy zatím možnost toto upravit.

Z rozhovoru s pracovníky chráněného bydlení vyplývá, že jsou v chráněných bydleních spokojené. Jedná se o jinou pracovní náplň, práce je pestřejší. U mnoha

pracovnic jsem viděla, že je baví společně s klienty zvelebovat jejich domácnost, pomáhat klientům s nácvikem péče o domácnost, vařit atd.

Po zkušenostech z Terezy mě zajímala i problematika finančních prostředků na provoz domácnosti a zajištění stravy. Dozvěděla jsem se, peněz mají dostatek, využívají akčních slev v supermarketech, nakupují si občas výrobky ve slevě do zásoby. Základní hygienické a úklidové potřeby dostávají pravidelně v Tereze, věci osobní potřeby jako je kosmetika atd. si klienti kupují z vlastních prostředků.

Pracovnice chráněných bytů se jako všichni zaměstnanci Terezy v přímé péči účastní nejrůznějších školení a odborných seminářů, jsou podporovány v zavádění nových trendů a inovací v oblasti práce a péče o klienty s mentálním postižením.

Společně s klienty se účastní nejrůznějších kulturních akcí – návštěva divadel, muzeí, restaurací, jezdí na tuzemské i zahraniční rekreace, celodenní výlety.

Pracovnice mají s klienty velice hezký vztah, řekla bych, že bližší, než který měly ke klientům v Tereze (domově pro osoby se zdravotním postižením, kde většina pracovnic chráněného bydlení předtím pracovala). Je to dáno zřejmě tím, že jsou více spolu, je zde větší prostor pro individuální práci s jednotlivými klienty.

6.7 Socializační program Terezy, poskytovatele sociálních služeb

Přibližně 25 klientů, kteří bydlí (nebo bydleli) v chráněném bytě, absolvovali tzv. socializační program, v jehož rámci získali potřebné dovednosti a znalosti, které vedou k jejich začleňování do společnosti a k tomu, aby mohli žít takovým způsobem života, který se v co největší míře přibližuje životu běžné populace.

Socializační program se také týká klientů, kteří se na život v chráněném bydlení chystají a nepřímo se realizuje i u klientů, kteří zatím o chráněném bydlení neuvažují, u klientů, kteří na samostatný život zatím ještě nejsou připraveni.

Socializační program Terezy je rozdělen do sedmi základních okruhů:

a) Nácvik základních sociálních dovedností

Spočívá v osvojování a upevňování základních sociálních dovedností klientů, v rozvoji sebeobsluhy, péče o vlastní osobu, úklidu osobních věcí (skládání oblečení, úklid skříněk), péče o vlastní pokoj (utírání prachu, luxování, výměna ložního prádla), úklid společných prostor (mytí nádobí, vynášení odpadků, hrabání listí, zametání sněhu), ale i péči o domácí zvířata.

b) Příprava na samostatné bydlení

Klienti se ve spolupráci s klíčovým pracovníkem učí hospodařit se svými finančními prostředky, vařit, obsluhovat běžné domácí spotřebiče, pečovat o osobní věci, plánovat denní program aj.

c) Volný pohyb mimo zařízení, orientace ve městě

Při společných vycházkách jsou klienti seznamováni s lokalitou města, s důležitými a orientačními místy, která pro ně mohou být důležitá (police, lékárna, nemocnice, divadlo, Magistrát, pošta atd.). Učí se nakupovat, vyřizovat si své osobní záležitosti (odesílání dopisů, nákup dárků pro přátele, návštěva knihovny), cestovat MHD.

d) Hospodaření s finančními prostředky

Klienti se učí rozpoznávat jednotlivé mince a bankovky, znát jejich hodnotu, hospodařit s kapesným, samostatně nakupovat. Klienti chodí nakupovat samostatně s pracovníkem nebo po menších skupinkách, samostatně nebo po dohodě s pracovníkem zařízení si vybírají zboží, ten pak dohlíží na placení a uschování peněz.

e) Osvojování pracovních dovedností vedoucích k získání zaměstnání

Klienti jsou zaměstnáváni v pomocných provozech zařízení (kuchyň, prádelna, pomocné údržbářské práce) i na otevřeném trhu práce. Podílí se na pracovních činnostech v domácnostech, v areálu zařízení, v dílnách

(keramická, šicí, ručních prací). Tyto činnosti vedou k upevnění pracovních návyků a dovedností, které klienti mohou využít v pozdějším zaměstnání.

f) Volný čas

Důraz je kladen na využívání vnějších zdrojů tak, aby klienti mohli trávit co nejvíce času mimo zařízení. Klienti hojně navštěvují nejrůznější kulturní akce, divadelní představení, chodí do restaurací, kaváren. Jezdí na tuzemské a zahraniční rekreace. Klienti jsou vedeni k tomu, aby si sami vybírali, co budou ve volném čase dělat.

g) Sebeobhajování

Klienti Terezy mají zvolenou vlastní samosprávu. Při pravidelných setkáních s ředitelkou a vedoucí vychovatelkou řeší svoje stížnosti, připomínky a návrhy (v souladu s vnitřní směrnicí ředitelky zařízení). Klienti se na setkání poctivě připravují, někteří si sepisují svoje připomínky, dotazy, stížnosti, které pak přečtou.

Kromě toho mají klienti každodenní možnost vyřizovat si své požadavky, připomínky, stížnosti a návrhy s pracovníky zařízení na všech stupních řízení.

Pro klienty jsou připraveny v jednoduché formě návody, jak zvládat jednotlivé činnosti a úkony. Návody jsou součástí Domácího řádu Terezy, viz příloha č. 5 – Domácí řád v jednoduché formě – nakupujeme, praní prádla, žehlení, jdu k lékaři.

7. Josef

Josefovi je 34 let. Do chráněného bydlení se přestěhoval v dubnu roku 2010 společně se svojí přítelkyní Lídou (smyšlené jméno z důvodu zachování anonymity). Obývají společně jeden ze dvou sousedících bytů nejnovějšího chráněného bydlení v centru města. Jedná se o byt typu 1+kk.

Před příchodem do chráněného bydlení bydlel se svou maminkou, do Terezy chodil od 22 let na denní stacionář. Rodiče jsou rozvedeni, maminka delší dobu žije s novým partnerem. S otcem se Josef pravidelně vídá, stejně tak se starší sestrou, která žije s manželem ve stejném městě jako Josef.

Josef má diagnostikován lehčí stupeň mentální retardace. Je zbaven způsobilosti k právním úkonům, opatrovníkem je jeho matka.

Foto č. 1 – Josef v chráněném bydlení, zdroj

S Josefem jsme se sešli po předchozí domluvě prostřednictvím emailu. Setkání proběhlo na jeho pracovišti - v kavárně provozované občanským sdružením E., které zaměstnává osoby s mentálním postižením. Josef zde pracuje jako číšník.

Velmi mile mě přivítal, hned se ptal jak se mám a nabídl mi nápojový lístek. Josef se na chvíli ještě vzdálil obsloužit nové zákazníky, pak už se plně věnoval našemu rozhovoru.

Na začátku jsem mu připomněla jeho výpomoc při psaní mé bakalářské práce – Josef se velmi dobře pamatoval, nebylo třeba mu nic dlouho připomínat. Vysvětlila

jsem mu tedy stávající situaci – píšu další práci do školy o chráněném bydlení a moc ráda bych psala znovu o něm – má teď jiný život, určitě se stala spousta věcí v jeho životě v souvislosti s přechodem do chráněného bydlení a bylo by zajímavé o tom psát. Stejně jako v předchozí práci ani v této nebude uvedené jeho jméno ani město, ve kterém bydlí.

Josef hned souhlasil, působil na mě potěšeným dojmem, že o něm bude někdo znovu psát. Na zachování anonymity nijak netrval, jak sám řekl, klidně mohu používat celé jeho jméno, přesto ale volím nadále smyšlenou přezdívku.

Foto č. 2 – pracoviště Josefa, zdroj: vlastní

Do chráněného bytu se Josef přestěhoval, jak už bylo zmíněno, v dubnu roku 2010. Byt tvoří velká místnost sloužící jako obývací pokoj a ložnice (po rozložení křesel vznikne postel), kuchyně, sociální zařízení a chodba. Bydlení se mu líbí, je moc spokojený, že bydlí „ve svém“, trošku ho ale trápí, že byt nemá ještě jednu místnost – ložnici, aby nemuseli spát v obývacím pokoji. Hodila by se mu i lepší postel. Naopak ho hodně štve, že byt nemá balkón, už z toho důvodu, že nemají kde pořádně sušit prádlo.

Co ho moc těší je to, že v bytě už mají zavedený internet a nemusí chodit do veřejné knihovny nebo do Terezy, jak se původně obával.

Druhé setkání proběhlo přímo v bytě Josefa, kam mě se svou přítelkyní Lídou pozvali. Provedli mě celým svým bytem, ukázali, kde co mají. V bytě měli vzorně uklizeno, křeslo - postel Josefa bylo rozestlané – málokdy si prý ustýlá, Lída měla naopak ustláno, je tomu naučená z Terezy, ráda si na složené křeslo během dne sedá, je jí pohodlné.

Josef se mi hned chlubil stolním počítačem, který má k dispozici. Ústavní počítač prý využívá neustále, jeho vlastní počítač je rozbitý a na odnesení těžký.

Další věc, na kterou je pyšný je jeho vlastní video, bez kterého by prý televize, která je majetkem Terezy a Josef s Lídou jí užívají, nehrála. Během naší návštěvy mi přehrál na videu reportáž odvysílanou v pořadu Klíč, která byla natočená o společnosti E., která úzce spolupracuje s Terezou a provozuje kavárnu, ve které Josef pracuje. Josef byl v pořadu zachycený při obsluze hostů.

Zbývající většina rozhovoru se točila kolem soužití Josefa a Lídy, toho, co se v chráněném bytě naučili. Mluvila hlavně Lída, která se chlubila tím, co všechno umí uvařit – ohřát párky, usmažit řízky, uvařit polévku z pytlíku, udělat bramboráky a toasty. Několikrát prý Josefa překvapila udělanou večeří před jeho příchodem z práce. Umí prát, záclony jim ale třeba větší sociální pracovnice, protože to by sami nezvládli.

Lída je v chráněném bydlení moc spokojená. Jak sama několikrát zdůraznila, má tu klid – jednak tu nejsou žádné hádky, jednak před odchodem z Terezy měla problémy se svou spolubydlící, která si prý neuklízela svoje věci, na Lídu byla hodně sprostá, nadávala jí a posílala jí nevhodnými výrazy pryč z Terezy.

Lída chodí do Terezy za kamarádkami na kávu, nebo přijdou kamarádky za ní. Má rodiče u Pardubic, nenavštěvují se ale.

S Josefem navštěvuje jeho rodinu, kupuje jim dárky – podle svého výběru, sama ještě pořádně neví, co mají rádi a co by jim udělalo radost. Tento víkend se chystají na oslavu svátku sestry Josefa, Lída jí koupila bonboniéru a sprchový gel. Doufá, že jí zakoupené dárky potěší.

S Josefem často jezdí na výlety, naposledy jeli vlakem do Rakovníka, chystají také výlet do Berouna. Výlety plánuje především Josef, pro kterého je vyhledávání vlakového a autobusového spojení koníčkem.

Návštěva u Josefa a Lídy byla velmi příjemná, i z jejich strany jsem cítila potěšení z mé návštěvy.

Z těchto dvou setkání s Josefem po více než roce, který uběhl od jeho přestěhování do chráněného bydlení, mám velmi dobrý pocit. Josef působí velmi spokojeným dojmem, působí jako člověk, který je pyšný na to, že zvládne bydlet sám s mírnou pomocí, člověk, který se mohl osamostatnit a odstěhovat od maminky jako převážná většina dospělých mužů.

Žije se svou partnerkou, o čemž vždy snil. Dokázal si, že je schopný žít sám, postarat se o sebe – nakoupit si, uvařit, uklízet, vyprat, samozřejmě vše za větší či menší pomoci sociální pracovnice, partnerky nebo spolubydlících z vedlejšího bytu.

Za nedostatek vidím to, že ač je Josef schopný výše jmenované činnosti dělat sám, raději přenechává některé práce na ženách – vaření, úklid. Své povinnosti, které má stanovené sociální pracovníci, si ale plní sám. Do budoucna se trochu obávám útlumu nadšení ze samostatného bydlení a polevení ve vykonávání společných domácích prací. Doufám ale, že se moje domněnka ukáže jako mylná.

Další nedostatek vidím v zásazích jeho maminky. Hlavně zpočátku se snažila výrazně zasahovat do jeho nového způsobu života, rozhodovat o jeho penězích atd. Pomohlo opakované vyjasnění si situace, nastavení určitých hranic.

Během šestiletého působení jako Josefova vychovatelka jsem zažila několik situací, kdy se choval velmi agresivně. V těchto situacích byl vulgární vůči svému okolí včetně personálu, slovně i fyzicky napadal ostatní klienty. Po odeznění agresivní nálady byl schopen si o věci popovídat a vždy se sám omluvil.

Dozvěděla jsem se od několika lidí, že se někdy chová nevhodně ke své přítelkyni. Údajně měl na ní být hrubý, nadávat jí a strkat do ní. Podle mého mínění to kromě jeho povahy také pramení z toho, že Josef není stoprocentně spokojený se svou přítelkyní – přesto, že ji má velmi rád, raději by měl „normální“ ženu, ne klientku z Terezy nebo jiného, obdobného zařízení.

Josef si už v minulosti dával seznamovací inzeráty a sám reagoval na inzeráty žen. S několika ženami se sešel, setkání ale dopadla vždy neúspěšně.

Ráda bych zde ještě zmínila Josefovou maminku. Zním ji jako svéráznou ženu, která se neustále snaží „umetat cestičku“ svému synovi a každé jeho sebemenší bezpráví náležitě potrestat. Její role v synově životě je velmi výrazná a stále význačně zasahuje do jeho života, proto považuji na nezbytné, se tu o ní více zmínit.

Během svého pracovního působení v Tereze jsme s kolegy dennodenně řešili drobné i větší roztržky mezi klienty, které jednak pramenily z jejich mentálního postižení, jednak z dlouhodobého soužití na jednom oddělení. Drtivou většinu rozporů jsme vyřešili bezprostředně na místě, klienti si to vyříkali mezi sebou, omluvili se navzájem a zase bylo vše v pořádku.

Pokud šlo o něco závažnějšího, informovali jsme rodiče (klienti často doma žalovali sami na sebe – aby byli v obraze a věděli, o co šlo), když si pro své děti přišli. Většina rodičů se tomu zasmála a byli spokojeni, že jsme situaci vyřešili – sami toho měli za celý týden dost v práci a rozhodně nestáli o to, aby museli řešit, že jejich syn/dcera v úterý něco provedl jinému klientovi. V případě neodkladných událostí byli rodiče informováni ihned (ublížení na zdraví, škoda na majetku atd.).

Jinak tomu bylo u Josefa. Ten při jakékoliv situaci, do které byl vtažen, okamžitě telefonoval mamince, ta následně paní ředitelce a chtěla situaci řešit. Samozřejmě paní ředitelka většinou nevěděla, o co jde, s drobnými šarvátkami na oddělení jsme ji nijak nezatěžovali, v drtivé většině šlo skutečně o drobné incidenty.

Josefova maminka se tak stala rodičem, který nebyl zrovna v oblíbě – pokud nebyla spokojená s vysvětlením po telefonu, nelenila a přijela situaci řešit osobně.

Nutno říci, že jsme tuto situaci řešili všichni jednotně, paní ředitelka jí vždy odkázala na naše oddělení a my se snažili jí věc náležitě vysvětlit. Josefovi jsme se opakovaně opatrně snažili vysvětlit, že je dospělý muž a že konflikty se dějí běžně, že pokud chce bydlet sám v bytě, měl by umět řešit problémy sám, bez pomoci maminky.

Během příprav Josefa na stěhování do bytu se maminka snažila hodně zasahovat a určovat, jaké bude mít zařízení v bytě, kde bude jaký nábytek atd. Taktně jí bylo

sděleno, že byt bude stále majetkem Terezy a Josef v něm bude pouze bydlet, že je vybavení financováno z prostředků Terezy a o jeho vybavení si rozhodnou pracovnice společně s klienty, kteří budou v bytě bydlet.

Po přestěhování Josefa do bytu se stala maminka častým hostem, snažila se zasahovat do režimu, bylo jí tedy opět vysvětleno, že takto to nepůjde, není možné, aby ona plánovala život dalším klientům, narušovala jim plány aj. Maminka naštěstí toto akceptovala a své návštěvy a doporučení omezila.

Partnerku svého syna bohužel nebere nijak hezky, nelichotivě se o ní vyjadřuje, že by měla zhubnout nějaké kilo, občas se jí snaží komandovat, aby Josefovi více posluhovala – opět řešeno s vedoucí chráněného bydlení. Lída jí má přes to všechno velmi ráda, vzhlíží k ní, kupuje jí dárky k narozeninám, k Vánocům, bere ji jako část své rodiny.

S maminkou jsem se pokoušela opakovaně spojit s prosbou o poskytnutí krátkého rozhovoru. Zajímalo mě, jak ona pohlíží na Josefův nynější život v souvislosti s chráněným bytem a bydlením s partnerkou. Přes veškerou snahu jsem nebyla úspěšná.

Další setkání s Josefem proběhlo asi po třech měsících, opět u nich doma. Josef právě rozmrazoval a čistil lednici, Lída končila úklid koupelny.

Moc hezky jsme si pak popovídali o proběhlých Vánocích a Silvestru (byli střídavě doma a na návštěvě u maminky Josefa), ukázali mi dárky, které dostali. Josef dostal od maminky nový notebook, který mu udělal velkou radost. Dále dostal nový telefon, spoustu oblečení a drobností, to samé Lída – kosmetiku, oblečení atd.

Josef se má stále dobře, je spokojený jak doma, tak v práci. Těší na léto, jeho sestra by měla mít miminko, bude z něj strejda.

Josef se zmínil o zvýšeném DPH, které ho štve, vše je dražší, včetně úhrady za pobyt, jízdné atd. Jinak ho momentálně nic netrápí, snad jen ten balkon, který nemají. Ukazoval mi plácek pod okny, který by se dal oplotit, a měli by hezkou zahrádku. Snažila jsem se mu vysvětlit, že to nejde, prostor okolo domu nelze libovolně zabírat.

Mrzí ho, že v dalších třech chráněných bydleních mají nějakou zahrádku, prostor kde můžou sušit prádlo, oni musí sušit v pokoji. Povídali jsme si spolu o tom, že oni mají zase byt jen pro sebe, nemusí se s nikým dalším o něj dělit, mají krásnou prosvětlenou kuchyň (na rozdíl od dalších dvou bytů). Toho je si vědom a ví, že nemůže mít úplně všechno, co by chtěl.

Dále mi vyprávěli o nových výletech, které s Lídou absolvovali – naposledy byli na Okoři. Josefa moc baví vyhledávat spojení a plánovat cesty na určitá místa.

Zhodnocení vlivu chráněného bydlení:

Jak už jsem v této práci několikrát zmínila, právě Josefa znám nejlépe ze zde zmiňovaných klientů, proto mohu nejvíce a nejlépe posoudit změny, které se u něj za poslední roky v souvislosti s přestěhováním do chráněného bytu udály a nakolik jej tato změna ovlivnila.

Když jsem Josefa viděla po půl roce bydlení v bytě, byla jsem velice mile překvapená. Na setkání přišel sebevědomý spokojený mladý muž, pyšný na to, jak teď bydlí, na svůj nový domov. Josef doslova rozkvetl, přišlo mi, jako by z něj spadly obavy, zda se jeho sen splní a on se skutečně do chráněného bytu přestěhuje.

Domnívám se ale, že má před sebou stále ještě velký kus práce. Přesto, že žije v chráněném bytě téměř dva roky, vidím u něj oblasti, na kterých je ještě potřeba zapracovat a Josef k tomu prostor zcela určitě má. Na mysli mám především jeho partnerské soužití s Lídou, vztahy s maminkou a přístup k péči o domácnost.

Nyní bych ráda stručně vyjmenovala výhody a nevýhody, možnosti a omezení, která se v souvislosti s jeho životem v chráněném bytě vyskytla a o kterých jsem na předchozích stránkách přímo či nepřímo psala.

Výhody:

- *zvýšení sebevědomí* – nesporně v něm nyní vidím šťastnějšího a spokojenějšího člověka, pyšného na to, že žije ve svém bytě s partnerkou, tak jako mnoho jeho vrstevníků,
- *pocit uplatnění, vlastní důležitosti* – nemalou roli zde hraje kromě výše popsaného bodu také dobré pracovní místo, úspěchy v zaměstnání, které ho opravdu baví a kde se může plně realizovat – ukázat, jak dokáže být samostatný (přijímat objednávky od zákazníků, roznášet objednané nápoje, dohlížet na obsluhu). Zcela právem je považován za nejschopnějšího pracovníka kavárny.
- *opuštění ústavního stylu života* – Josef se v Tereze často stranil klientů, kteří jsou více postižení než on. To samé pokud jsme jeli na společný výlet, rekreaci – vždy se držel se skupinkou kamarádů stranou, sedali si ve vlaku do jiného kupé atd. Josefa jsme nikdy nenutili do společných činností, zároveň jsme ale dbali na to, aby ostatní klienti nepocítili z jeho strany nějakou averzi, zášť, povyšování se.
- *partnerský život* – tento bod uvádím jak v pozitivěch tak negativěch - možnost vyzkoušet si bydlet se svou přítelkyní byl jeho velký sen. Myslím si, že Lídu má svým způsobem rád, o velké lásce, kterou jsem viděla mezi jinými klienty Terezy ale nemůže být v jeho situaci řeč. Přesto nechci jejich vztah nijak shazovat nebo mu ubírat na vážnosti. Dá se říci, že Josef se partnerskému vztahu teprve učí a zvyká si žít a sdílet svůj život, svůj volný čas s někým jiným než s blízkou rodinou (maminka, sestra).
- *zvyšování sociální zdatnosti, samostatnosti* – setkává se s novými situacemi, které doposud nemusel řešit (jednání s pracovníky ohledně domácnosti, nákup potravin a osobních věcí, péče o domácnost a osobní věci – žehlení, praní aj.), učí se žít samostatně bez pomoci maminky, která byla někdy až dá se říci zbytečná – Josef dokázal, že toho samostatně zvládne více než si jeho maminka myslela a než mu umožňovala dělat.

- *větší možnost integrace* – Josef přechodem do chráněného bytu získal více svobody a možnosti zúčastnit se nejrůznějších akcí, výletů. Během soužití s maminkou byl pod velkou kontrolou a nebyl mu dán takový prostor k realizaci vlastních přání (výlety, kulturní a společenské akce), tak jako má nyní v chráněném bytě.

Omezení:

- *Stálá separace* – Josef se přes snahu pracovníků stále snaží žít svým samotářským stylem života. Nevyhledává moc ostatní klienty, nemá potřebu častého kontaktu. Josefovi bydlení v oddělené části bytu dává pocit, že bydlí sám a klienty ve druhém bytě bere jako samostatnou skupinku, necítí se být součástí, a proto nemá snahu se zapojit. Myslím si, že tak přichází o další sociální kontakty, které by možná více obohatily jeho život. Vychází to ale z jeho povahy, proto to není možné nijak odsuzovat.
- *nezapojuje se do chodu domácnosti* – Josef se nerad zapojuje do společných činností v domácnosti, pokud to jde, přenechá své povinnosti na Lídě. Je nutné, aby toto pracovníce neustále kontrolovaly, soužití v chráněném bydlení má svá pravidla a povinnosti, musí je respektovat všichni klienti. Chráněné bydlení není určené jen k poskytnutí bydlení, střechy nad hlavou, má za cíl naučit klienty co nejvíce samostatnosti. Nevím, čím to vysvětlit, snad tím, že nechce být zaškatulkován jako „ten z ústavu“, chce mít potřebu volnosti, možnosti vlastního rozhodování o svém volném čase a aktivitách. Roli v tom zcela jistě hrají i jeho povahové vlastnosti, a to, že je muž a má jiné koníčky a záliby než pečovat o svou domácnost, což je spíše vrozenou vlastností žen.
- *Zasahování maminky* – Josef má silnou vazbu na svojí maminku, která se stále snaží držet nad ním ochrannou ruku a někdy nedává Josefovi prostor k tomu, aby se sám plně projevil, prosadil, rozhodl. Pracovníce chráněného bydlení často musí jednat s maminkou a usměrňovat jí v jejích zásazích do chodu domácnosti.
- *Partnerský vztah* – Josef si, co ho znám přál žít s partnerkou běžným životem. Jeho přání se mu splnilo, evidentně ale Lída není partnerka, jakou by si pro sebe

představoval (představy posilovány i averzí maminky vůči Lídě), stále si zachovává svou samostatnost, spoustu věcí podniká sám. Zdá se mi, jakoby jen bydlel se svou partnerkou, skutečným partnerským soužitím to v jeho případě nelze nazývat. Důkazem kromě informací od personálu a pozorováním Josefa v přítomnosti Lídy mohou být třeba i samostatné výlety, které Josef tak rád sám podniká, pokud spolu mluvíme, tak mluví jen o sobě, kdežto Lída stále mluví o nich dvou. Josef se stále snaží zachovat si jakýsi odstup, samostatnost od Lídy, od spolubydlících z druhého bytu.

Pracovnice chráněného bydlení si jsou velice dobře vědomy výše zmíněných omezení a snaží se aktivně pracovat na jejich odstranění. Snaží se Josefa neustále vtahovat do společných aktivit, péče o domácnost atd. Vše se děje domluvou, kompromisy, není činěn žádný nátlak na jeho osobu.

Pokud by Josef musel z nějakého důvodu opustit chráněný byt a vrátit se k mamince nebo jít bydlet do Terezy (opakované agresivní chování vůči Lídě, klientkám z druhého bytu, vážné porušení pravidel soužití aj.), byla by to pro něj určitě velká a bolestná ztráta.

Josef si moc dobře uvědomuje, co životem v chráněném bytě získal, kam se jeho život posunul. Výše zmiňovaná omezení vyplývají z jeho povahy, jedná se spíše o neuvědomělé projevy chování, které nejsou úmyslné (stranění se kolektivu, Lídy).

Ve vyplněném dotazníku, příloha č. 2 této práce, je vidět, že si je vědom svých práv, podílí se na rozhodování o svém životě, plánování volnočasových aktivit atd. Nevypsal zde, na rozdíl třeba od Valerie, žádnou připomínku, dodatek k nějakému tvrzení.

Co se týče budoucnosti Josefa, nemyslím si, že by výhledově zvládl zcela samostatné bydlení bez asistence pracovníků chráněného bydlení. Josef bude, i přes svou značnou samostatnost, nadále potřebovat pomoc, dohled při hospodaření s finančními prostředky, v péči o domácnost, věci osobní potřeby aj.

8. Valerie

Valérii je 35let. Do Terezy - domova pro osoby se zdravotním postižením přišla v roce 2008, v dubnu 2010 se přestěhovala s dalšími třemi klientkami do jednoho ze dvou nově otevřených chráněných bytů.

Valérie přišla do Terezy krátce předtím, než jsem z tohoto zařízení odešla. Protože byla na jiném oddělení než já, v jiné budově, potkávaly jsme se jen zřídka a občas spolu prohodily pár slov.

Foto č. 3 – Valerie v chráněném bydlení, zdroj: vlastní

Na samotnou myšlenku psát o Valérii mě přivedla vedoucí vychovatelka Terezy. Mluvily jsme spolu o tom, že chci pokračovat v bakalářské práci a zaměřit se znovu a důkladněji na Josefa a Vladimíra. O Lukášovi jsem věděla, že už nebude téměř co psát, je spokojený v Tereze a chráněné bydlení je pro něj uzavřená kapitola, přemýšlela jsem tedy, koho bych vybrala místo něj.

Vedoucí vychovatelka zmínila právě Valérii, která je nově v chráněném bydlení a natolik se jí zde daří, že se jí už shání menší byt, kde by bydlela sama.

Valerie přišla do Terezy z obdobného zařízení v Praze, které ale bylo určené jen pro ženy a jak ona sama říká, byly tam holky hodně nemocné, skoro nic neuměly. Předtím žila do 30ti let u své tety na vesnici poblíž Prahy.

Z vyprávění Valérie jsem se dozvěděla, že u tety moc spokojená nebyla. Teta byla docela přísná, nikam jí nepouštěla, jen nakupovat, musela doma pořád něco dělat, pomáhat s vařením, úklidem domu. Když se tetě něco nelíbilo, tak jí hned bila, zakazovala koukat na televizi. Nedávala jí nikdy žádné kapesné, pokud měla nějaké peníze, tak od příbuzných.

O matce ani otci mluvit nechtěla, skoro nic o nich neví, nemá k nim co říci, hned po narození byla v kojeneckém ústavu. Má tři sestry, kromě jedné žádnou nevidá a nezná.

Valérie má diagnostikován lehčí stupeň mentální retardace. Je zbavena způsobilosti k právním úkonům, opatrovníkem je pracovnice sociálního odboru Magistrátu města, kde Valerie žije. V současné době probíhá řízení o navrácení způsobilosti k právním úkonům.

Foto č. 4 – Valérie na výletě, zdroj: vlastní

Valérie se v našem zařízení velice rychle adaptovala, našla si spoustu kamarádů, se kterými tráví většinu volného času. Má mnoho zálib a koníčků, ráda jezdí na výlety,

sportuje – plave a lyžuje, trochu bruslí. Ráda se dívá na televizi a poslouchá hudbu. Umí pracovat s internetem a emailem.

V našem zařízení žila v jedné z domácností s dalšími deseti ženami. Na tomto oddělení nebyla chvílemi spokojená, vadily jí hádky, rozpory s ostatními klientkami, které vyplývaly z jejich rozličných povah a dlouhodobého soužití. Velmi tedy uvítala možnost jít do jednoho z nově otevřených chráněných bytů v centru města.

Valerie je velmi zručná, co se domácích prací týče. Umí uklidit – vytřít, vyluxovat, vyžehlit prádlo, uvařit jednoduché jídlo – špagety, ohřát párek, udělat toasty se salámem a sýrem.

Valérie je delší dobu zaměstnaná ve společnosti E. a společně s dalšími klienty vykonává uklízecké práce – zametají listí, hrabou trávu, dbají na pořádek v parcích, na ulicích atd. Práce jí celkem baví, kdyby ale bylo nějaká jiná, tak by byla spokojenější. Jaká, to sama neví, pracovat v kavárně jako její kamarádi z Terezy by jí asi moc nebavilo. Jak sama říká, je stydlivá a bála by se, že by někoho polila kávou a byl by malér.

V současné době nemá žádného přítele. Delší dobu se scházela s Petrem, taktéž klientem domova pro osoby se zdravotním postižením. Jejich vztah ale nebyl zrovna ideální. Petr má výrazné výchovné problémy, neustále krade věci svým spolubydlícím, na ulici žebrá o peníze, které potřebuje na cigarety. K těmto aktivitám naváděl i Valérii, požadoval po ní, aby žebřala o peníze a cigarety, bral jí její osobní věci, byl na ní hrubý, pokud odmítala a bránila se.

Petr měl také opakované fyzické konflikty s dalšími klienty. Vzhledem k výše popsaným problémům se ho vedení Terezy opakovaně snažilo umístit do jiného zařízení, do chráněných bytů, pan Petr se ale vždy vrátil zpátky.

Jejich vztah přetrvával i po přestěhování Valérie do chráněného bytu. Klienti se samozřejmě mohou v bytech navštěvovat, musí ale dodržovat domluvená pravidla –

svou návštěvou nesmí omezovat ani rušit jiné klienty, musí respektovat chod domácnosti atd.

Pan Petr toto ovšem nerespektoval. S Valérií se zamykali v jejím pokoji, spolubydlící se do něj třeba několik hodin nedostala, zamykali se spolu v koupelně, byl vulgární k obyvatelům bytu, pokud protestovali proti jeho chování.

Návštěvy byly Petrovi zakázány a sama Valérie po jisté době uznala, že Petr není pro ni vhodný partner. Petr se ale stále snaží získat Valerii zpět, přemlouvá jí, snaží se jí navštěvovat – ona ho zatím odmítá.

Valérie se teď rozhlíží po jiném partnerovi, ráda by chlapce, který nežije v obdobném zařízení jako ona.

V Tereze si našla několik kamarádek, se kterými se často vídá, vzájemně se navštěvují. Se spolubydlícími v bytě si až tak moc nerozumí – dvě klientky mají středně těžkou mentální retardaci a Valérie si s nimi nemá moc co říci, jak říká, je to s nimi těžší. Nejraději by tam měla někoho jiného, dobře si ale uvědomuje, že to jinak zatím nejde a je ráda, že nemusí být v Tereze.

První setkání kvůli této práci proběhlo v chráněném bytě, zprostředkovala nám ho vychovatelka - klíčová pracovnice Valérie.

Valérie mě zná, přesto jsem se při setkání ujistila, že skutečně ví, kdo jsem (bývalá vychovatelka z Terezy, týdenního stacionáře) a vysvětlila jsem jí, co bych po ní chtěla. Valérie souhlasila s tím, že o ní v diplomové práci budu anonymně psát, byla obeznámena, že jí budu klást otázky týkající se toho, jak teď žije v chráněném bytě, jak žila dříve, co jí baví a co naopak nemá ráda, otázky týkající se soukromí.

Opakovaně jsem jí ujistila, že nemusí odpovídat, když nebude chtít, že je jen na ní, co mi poví a co ne.

Valérie se zdála být nervózní, stále ve střehu z obavy, co se bude dít. Opakovaně mě ale ujišťovala, že bude ráda, když o ní budu psát, že jí to nijak nevádí a ať se ptám, na co chci.

Sama mě pak pozvala do svého pokoje, který obývá s další klientkou, abych se podívala, jak to mají zařízené. Hned se mi chlubila notebookem, který je jen její a který dostala k Vánocům. Má zapojený i internet, může si tedy denně vyřizovat emaily, psát kamarádům.

Valérie mi o samotě pověděla, že si nechce povídat před ostatními klientkami, protože všechno poslouchají a to by jí nebylo příjemné. Ujistila jsem jí, že pokud si budeme povídat, tak určitě v soukromí, stejně tak jako s ostatními klienty, o kterých v práci píšu, že plně respektuju její soukromí a tajemství.

Valérie se potom sama rozpovídala. Pověděla mi o své tetě, u které bydlela a která nebyla moc hodná. Nepouštěla jí ven, zakazovala jí spoustu věcí, nemohla mít kamarádky ani žádného kluka, což jí dost mrzelo. Pak byla chvíli v jiném zařízení, v Tereze a teď je konečně v chráněném bytě.

V bytě je prý spokojená tak napůl – vadí jí, že není na pokoji sama, protože si ne vždy se spolubydlící rozumí, občas se pohádají. Další dvě klientky jsou podle ní víc nemocné, nedá se s nimi povídat. Chápe ale, že sama bydlet nemůže, protože na to není prostor. S pracovníci chráněného bytu si moc dobře rozumí, hlavně s paní A. (klíčová pracovnice), kterou si oblíbila nejvíce.

Valérie jsem se ptala na její sestry, zda jsou v kontaktu nebo ne. Valérie si myslí, že jí jedna sestra zemřela, o druhé nic neví a se třetí, která žije v Německu, se jako zázrakem před rokem setkala.

Valérie mi zaníceně vyprávěla o tom, jak našla svojí sestru přes sociální síť Facebook: „Nějak se mi povedlo jí najít, tak jsem jí napsala, kdo jsem a ona mi odpověděla a přijela sem za mnou.“

Valérie si sestru skutečně našla sama, bez pomoci. Jak se to přesně událo nikdo pořádně neví, zřejmě přes vyhledávač jmen. Sestra za Valérií přijela na návštěvu, byly spolu na kávě, na procházce, po pár týdnech přijela znovu, už na víkend. Valérie pak u ní strávila týden během prázdnin. Je moc pyšná, že si sestru našla a že se vídají.

Je na místě v tuto chvíli napsat, že právě setkání Valérie se sestrou je částečným zdrojem konfliktů mezi ní a její spolubydlící. Tu rodina zavrhlá, zpřetrhala všechny kontakty a klientka je úplně sama. Valérie jí během roztržek ráda předhazuje, že má sestru, kdežto druhá klientka nemá nikoho, zůstane sama v bytě na Vánoce atd.

Tyto informace mám od vedoucí chráněného bydlení, stejně jako to, že Valérie už svou spolubydlící fyzicky napadla v koupelně. Z rozhovoru s vedoucí chráněného bydlení vyplynula spousta dalších zajímavých a zásadních věcí, o kterých se zmíním později.

Během tohoto prvního setkání jsem se ještě Valérie ptala, co všechno umí v domácnosti dělat, jestli dokáže něco uvařit, upéct, jestli sama vypere, vyžehlí, uklidí. Valérie mi podala vyhýbavou odpověď, uvařit toho umí hodně, jmenovala párky a toasty, uklízet i prát umí. Jak často to dělá nedokázala říct.

Během první návštěvy jsem ještě mluvila soukromě s vychovatelkou A., která je pověřená vedením tohoto chráněného bytu. Tato vychovatelka mi Valérii vychválila jako schopnou klientku, která je bezproblémová a moc šikovná. Na otázku co třeba umí, mi odpověděla, že spoustu věcí a vyjmenovala některé domácí práce, kterých se Valérie účastní.

Druhá návštěva proběhla opět v chráněném bytě. Až po ohlášeném příchodu jsem se dozvěděla, že je Valérie nemocná, má angínu a musí ležet. Valérii jsem zastihla v obývacím pokoji na gauči, pod peřinou. I přes nemoc byla moc příjemná, ochotně mi zodpovězela další otázky. Návštěvu jsem z pochopitelných důvodů brzy ukončila.

Třetí návštěva proběhla opět u Valerie doma. V tu dobu nechodila do práce - mají volno a čekají na další přidělenou práci.

Z rozhovoru jsem se dozvěděla, že Vánoce strávila v chráněném bytě, Silvestra u své sestřenice, se kterou se seznámila prostřednictvím sestry z Německa – přesto, že bydlí v nedalekém městečku, neznaly se, nevídaly.

Se sestřenicí navázaly přátelské vztahy, vypadá to, že se budou vídat pravidelně, což Valerii jen a jen přeji. Dlouhé roky neměla žádné blízké, nyní se jí rodina krásně rozrůstá. Sestru z Německa teď delší dobu neviděla, sestra nechce v zimě nikam cestovat, poslala jí ale na Vánoce velký balík s dárky.

Valérie se rozhodla, že osloví pořad České televize Pošta pro tebe s prosbou o nalezení nejmladší sestry. Poslala jim email, kde vyličila stručně svůj osud a důvod, proč hledá sestru. Doufá, že by Pošta pro tebe mohla být úspěšná. Má trochu obavy z toho, jak případně sestra zareaguje, jestli jí příliš nenaruší její život tímto setkáním, zda bude ráda, že jí vyhledala.

Valérie si postěžovala na svou spolubydlící, se kterou se stále hádají. Spolubydlící J. je prý stále nervózní, chce kouřit víc než na co jí stačí kapesné a pak je problém – je nepříjemná, nadává, nepomáhá v domácnosti jako ostatní.

Navíc byla její spolubydlící kontaktována vzdálenější rodinou, která se dozvěděla, že bydlí poblíž. Došlo k velmi nepříjemné situaci, kdy byla paní J. zneužita svou rodinou k tomu, aby odnášela z chráněného bytu potraviny – začala se ztrácet mouka, mléko, jogurty, čaje atd. Paní J. je nyní poskytována podpora pracovníky Terezy, aby se tato situace vyřešila bez větších problémů (obava z agresivity příbuzných), navíc je kontrolována při odchodu z bytu, rodina má zákaz ji navštěvovat v bytě.

Valérie si stále přeje, aby se k ní do pokoje přistěhovala jiná klientka, ani by pak prý nepotřebovala jít do jiného bytu, bydlet sama. Pokud by bydlela sama, tak si je jistá, že to zvládne. Jak finanční otázku – teta jí naučila, co všechno se platí, co se stane, když se něco nezaplatí, tak úkoly spojené s péčí o domácnost, vaření.

Myslím si ale, že si plně neuvědomuje, co samostatné bydlení obnáší. Co vše by musela dělat, kolik co stojí, co by nesměla zanedbat, že by byla v bytě sama atd.

Valérie mi byla představena jako klientka, která je velmi úspěšná v chráněném bytě a je jí hledán byt garsoniérového typu. V průběhu zjišťování informací jsem se dozvěděla, nebo přímo vypožadovala, že realita je možná trochu jiná.

Z výše zmíněného rozhovoru s vedoucí chráněného bydlení - paní M., jsem se dozvěděla hodně zajímavé věci, které pozměnily můj pohled na Valérii jako ideální kandidátku na samostatné bydlení.

Paní M. mi vyprávěla o tom, že si při pravidelných návštěvách a kontrolách chodu tohoto chráněného bytu všimla, že Valérie minimálně pomáhá s chodem domácnosti, nezapojuje se do úklidu chystání jídla, nákupu. Nechává své spolubydlící, aby za ní vykonávaly její povinnosti, nechává se doslova obsluhovat, svádí to na únavu z práce a potřebu odpočinku, na to, že ona vše dělat umí, tak proč by se to měla učit. Na druhou stranu mívá Valérie období, kdy chce sama moc pomáhat, starat se o domácnost, ukázat, co vše sama umí udělat.

V tomto jednání byla podporována vychovatelkou A., která nad ní držela a stále drží ochrannou ruku. Brala Valérii zřejmě jako nejšikovnější klientku chráněného bytu, která se už nemusí nic učit a nepožadovala po ní plné zapojování se do chodu domácnosti.

Po zjištění této situace vedoucí chráněného bydlení okamžitě zasáhla, situaci probrala jak s pracovníci, především paní A., tak se samotnou Valérií. Všem bylo sděleno zhruba to samé – chráněné bydlení má svá pravidla, která musí dodržovat každý klient bez ohledu na to, zda chodí nebo nechodí do zaměstnání. Všichni klienti jsou si ve svých právech a povinnostech rovni a není možné na základě nějakých sympatií slevovat z těchto povinností, na úkor druhého.

Z rozhovoru s paní M. jsem se dozvěděla, že situace se na chvíli zlepšila, nyní pozoruje opět snahu vrátit vše do starých kolejí, čemuž samozřejmě brání. Ona sama nevidí po svých zkušenostech Valérii jako kandidátku na samostatné bydlení – pokud by bydlela sama, měla by více starostí a povinností než má teď a které není schopná si plnit.

Zhodnocení vlivu chráněného bydlení:

Psát o Valérii a odkrývat pozadí jejího života bylo pro mě hodně zajímavé. Na začátku jsem viděla dospělou ženu, která je v tomto zařízení skoro omylem, ženu, která je schopná žít sama v bytě. Nyní, na konci sbírání informací, na konci procesu pozorování a analýzy získaných dat vidím ženu, která ještě není připravená žít samostatně, ženu, která má potíže plnit si své běžné povinnosti v chráněném bytě.

Na rozdíl od Josefa znám Valérii nejméně, nejhůře se mi tedy hodnotí, jak moc se příchodem do chráněného bytu změnila, co jí to přineslo, vzalo atd. Při sepisování níže uvedeného shrnutí jsem vycházela z pozorování, rozhovoru s Valérií, její klíčovou pracovníci a vedoucí chráněného bydlení.

Výhody:

- *zvýšení sebevědomí* – stejně jako u Josefa, i u Valerie došlo k zvednutí sebevědomí, je pyšná, že se zasloužila o to, aby jí bylo umožněno přiblížit se životu běžné zdravé populace a byl tak učiněn další krok ke splnění jejího snu – žít sama ve vlastním bytě,
- *pocit uplatnění, vlastní důležitosti* – zaměstnání, chráněný byt, hodný životní partner – to jsou největší sny a přání Valérie, první dvě jmenovaná už si splnila, přesto, že by si přála jiné zaměstnání. Je ale ráda, že nějakou práci vůbec má a může si našetřit nějaké peníze. Jako klientka chráněného bytu má podle sebe také větší možnost najít si vhodného partnera, jak sama říká ne každý kluk chce holku z ústavu.
- *rozvoj dovedností a schopností* – myšleno především domácí práce, činnosti týkající se sebeobsluhy, péče o vlastní věci, o domácnost. Přesto, že v Tereze měla Valérie také spoustu povinností a byla vedena k tomu, aby pomáhala při chodu domácnosti, pečovala o vlastní věci, nemělo to až takový účinek jako když tyto činnosti vykonává v chráněném bytě. Zde je posílen pocit toho, že je „doma“, dělá to pro sebe, velkou roli hraje i motivace, že je to k něčemu dobré – odstěhování do vlastního bytu.

- *opuštění ústavního stylu života* – Valerie stejně jako Josef velmi vnímala ústavní prostředí a jeho negativa - mnoho lidí, neustálé hádky, neshody, komunikační bariéry, nutnost neustálých kompromisů, omezení svobody a soukromí vyplývající z ústavního prostředí. Valérii, jak jsem vypožadovala, vždy vadilo, že musela žít mezi klientkami, které na tom byly po mentální stránce hůře než ona. Neměla si s nimi co povídat, obtěžovaly jí jejich projevy vyplývající z jejich zdravotního stavu.
- *únik od hádek, únik ze stresujícího prostředí* – Valérie měla v Tereze jen několik kamarádek, hodně vnímala rozdílnost jiných klientek, jejich postižení a nenašla si k nim cestu. Valérie je řekněme dosti průbojná, každou nespravedlnost nebo náznak nepřátelství ke své osobě nelibě nese a vždy se bránila, ať už slovně, nebo fyzicky (strkanice, facky). V chráněném bytě je nepochybně větší klid, sice je nespokojená se svou spolubydlící, moc dobře si ale uvědomuje, že to teď jinak udělat nejde.
- *omezení kontaktu s nevhodnými osobami* – vzhledem k personálnímu obsazení chráněného bytu, kde Valérie žije, se dalo zasáhnout do jejího vztahu s klientem Petrem, který jí nepřinášel nic dobrého – svádění k narušování chodu domácnosti, porušování pravidel soužití, zneužívání Valérie k žebrání, utrácení jejího kapesného atd. Klienti jsou více pod kontrolou pracovníků, než když byli v Tereze – jedna pracovníce je v Tereze zhruba na deset klientek.

Omezení:

- *nezapojování se do chodu domácnosti* – Valérie ráda využívá ochoty a pílě jiných klientek, své úkoly jim ráda přenechává přesto, že by je zvládla vykonat bez větších potíží, v některých úkonech by se mohla ještě leccemu přiučít. Vymlouvá se na únavu z práce. Podporu má v pracovníci chráněného bytu, která si Valérii oblíbila a prohřešky proti plnění domluvených povinností jí promíjí.
- *pocit nadřazenosti* – Valérie si je velice dobře vědoma své oblíbenosti u pracovníce chráněného bytu, z klientek bytu, ve kterém žije je asi - co se

samostatnosti týče - nejschopnější. To jí dává pocit, že si může dělat, co chce, že nemusí plnit své povinnosti.

- *posilování falešného pocitu vlastní samostatnosti* – posilováno pracovníci chráněného bytu. Valérie si o sobě myslí, že se dokáže postarat sama o sebe, že zvládne žít sama v bytě a vést svoji domácnost. Realita je ovšem trochu jiná. Valérie zvládne jen základní činnosti, mnoho z nich dělá na výzvu, pokyn pracovníc, není sama aktivní (na rozdíl třeba od Lídy - partnerky Josefa, která sama od sebe uklidí koupelnu, umyje nádobí, prostře stůl atd.). Jsem přesvědčená o tom, že pokud by bydlela sama, dělalo by jí to problémy, kupily by se jí povinnosti, kumulovaly nesplněné domácí práce aj.
- *obsazení bytu* – Valérie je nespokojená se složením klientů v jejím bytě, pokud by si mohla vybrat, volila by úplně jiné klientky, spolubydlící, které by jí byly bližší jak povahou, tak po zdravotní stránce. Měla by pak z chráněného bydlení lepší pocit.

Ráda bych ještě krátce zmínila dotazník, který Valérie vyplnila. Vypisuje v něm touhu po jiném bytě, nebo alespoň jiné spolubydlící, hezky v něm odpověděla, že si nemůže vybrat, s kým na pokoji bude – ne vždy provozní podmínky umožní, aby si klienti mohli vybrat konkrétního člověka.

Valérie má před sebou ještě veliký kus cesty. Pokud ji srovnám s Josefem a Vladimírem, tak je toho ještě hodně, co se musí naučit, zvládnout. Mám na mysli věci, které jsou v jejích možnostech.

Nerada bych, aby výše napsané řádky vykreslily Valérii jako klientku, která není schopná žít samostatně – je, ale ne v tuto chvíli. Podlehla nabízeným úlevám ze strany pracovníce (kdo by toto nepřijal?) a polevila ve svých snahách dokázat, že je schopná žít samostatně.

Pokud by se musela vrátit do Terezy (zrušení chráněného bytu, porušování pravidel soužití aj.) byl by to pro ni zcela jistě velký trest.

Co se týče budoucnosti, má před sebou moc hezké vyhlídky - našla si rodinné příslušníky, není najednou sama, má kam jezdit, s kým trávit léto, dovolené, Vánoce. To je pro ni obrovská změna, a pokud se jí podaří najít sestru, která žije v nedalekém městě, bude to pro ni velký osobní úspěch. Pokud si najde vhodného partnera, bude mít vše, co si přeje.

Představa Valérie o své budoucnosti spočívá v tom, že bude bydlet sama v bytě, bez asistence pracovníků Terezy. To ale zatím není možné, její schopnosti a dovednosti toto neumožňují, navíc je zde obava z obnovy vztahu s panem Petrem, který by nevěstil nic dobrého.

Valérie zcela určitě není člověk, který by měl žít v ústavním zařízení. Není ale ještě připravená na to, aby dokázala žít samostatně, ve vlastním bytě bez pravidelné asistence pracovníků příslušného zařízení.

9. Vladimír

Vladimírovi je 45 let. V Tereze je od roku 1996, v chráněném bytě žije už pět let. Začínal v chráněném bytě umístěném v prostorách zahrady Terezy, později přešel do nově otevřeného bytu v centru města.

S Vladimírem jsme se několikrát sešli u něj doma, několikrát jsme se potkali v Tereze během její návštěvy. Vladimír neměl žádné námitky proti tomu, abych o něm znovu v této práci psala, krátce se podívil, co chci zase psát, když už o něm vše vím, všechno mi už řekl. Byl ale vždy ochotný si povídat.

Foto č. 5 – Vladimír na svém pracovišti, zdroj: vlastní

Rodiče Vladimíra zemřeli, má jen sestru, se kterou se pravidelně vídají, navštěvují, tráví společně dovolenou, Vánoce.

Vladimír je z důvodu lehké mentální retardace plně zbaven způsobilosti k právním úkonům, nemůže samostatně navazovat pracovní poměr, určovat místo svého trvalého pobytu, nakládat s nemovitým majetkem a činit další právní úkony. Opatrovníkem je jeho sestra.

V chráněném bytě sdílí dvoulůžkový pokoj s jiným klientem, se kterým vychází velmi dobře, žádné rozpory mezi nimi nejsou. Je to jistě i tím, že oba klienti jsou klidné mírné povahy, mají rádi svůj klid. Oba dva byli v Tereze nespokojení, vadily jim časté hádky mezi ostatními klienty, občas se stali terčem šikany jiných klientů.

Vladimír si velmi cení toho, kde teď žije. V bytě s nimi jsou další 4 klienti, nemají ale mezi sebou žádné větší neshody, drobné roztržky se objevují, tak jako všude, není to ale nic zásadního, neřešitelného.

Vladimír byl několik let zaměstnán v Tereze jako pomocná síla v kuchyni. Pracovní náplní bylo mytí nádobí, loupání cibule, brambor, škrábání zeleniny, skládání zboží ve skladu a další drobné kuchyňské práce.

Foto č. 6 – Vladimír s klienty chráněného bydlení na výletě, zdroj: vlastní

Další dva roky pracoval v kuchyni Středního odborného učiliště, opět jako pomocná síla, tentokrát na mytí černého nádobí – pánve, hrnce, kotle. V zaměstnání byl spokojený (a také chválen), práce mimo zařízení byla jeho snem. Později začal pociťovat jisté nepřátelství od spolupracovníků, chtěli po něm větší pracovní výkony, hlídali, jak chodí na přestávky atd. Proto se rozhodl vrátit do Terezy na původní místo jako pomocná síla v kuchyni.

Nyní je spokojený a zatím nechce žádné jiné pracovní místo. Zároveň ale připouští, že kdyby se našlo nějaké pěkné místo v příjemné restauraci, kde by ho tak

nehlídali a nehonili, tak by tam rád šel.

Vladimír je tiché, skromné povahy. Rozhovory s ním byly pro mě asi nejobtížnější. Cítila jsem, že mi je poskytuje ze slušnosti, nijak ho to neomezovalo a nezatěžovalo, proto souhlasil. Na rozdíl ale od Valérie a Josefa, kteří byli pyšní na to, že o nich píšu, mu to bylo lhostejné.

Nerad o sobě mluví, na otázky odpovídá nejraději jednoslovně ano – ne, nevím. Rozhovory se týkaly jeho současného života, koníčků, budoucnosti. Někdy jsem z něj měla pocit, že se diví, proč se ho na takové „nesmysly“ pořád dokola ptám, vždy ale slušně odpověděl. Pokud jsme narazili na oblíbené téma, oblast, dokázal hovořit velmi zaníceně, detailně vše popisoval.

Oblíbeným tématem se tak staly rozhovory o sestře. Pravidelně vzpomínal na prázdniny strávené se sestrou – naposledy ho vzala na vodu, společně s jejími přáteli sjeli řeku na raftu. Vladimír z toho byl nadšený. Jak řekl, ze začátku se bál, pak se bát přestal a bylo to super. Už si plánuje, jak pojedou příští léto znova.

Vladimír je zcela samostatný, ať už se jedná o pohyb a orientaci po městě - nejraději chodí pěšky, v případě potřeby cestuje městskou hromadnou dopravou, zná základní orientační body. Dokáže si vyřídit zcela sám běžné úkony – poslat dopis, nakoupit věci osobní potřeby, obstarat nákup podle seznamu do domácnosti. Dodržuje pravidla volných vycházek (nahlásit pracovníkovi kam jde, dodržovat včasný návrat do zařízení).

Asi největším Vladimírovým problémem, o kterém jsem se zmiňovala podrobněji už v bakalářské práci a který mu komplikuje jinak bezproblémové bydlení, je bezesporu alkohol. Problémy s alkoholem jsou natolik závažnou skutečností, že je nezbytné zmínit se o nich i v této práci.

Vladimír má opakované dlouholeté problémy s alkoholem přesto, že má vážnou srdeční vadu a měl by se zdržet veškerého alkoholu. Problémy neustaly ani s jeho přestěhováním do chráněného bytu.

Naposledy s ním měl potíže natolik rozsáhlé, že byl přestěhován zpět do Terezy,

byla mu odebrána možnost hospodařit s kapesným a ztratil částečně důvěru personálu.

Alkoholu se, dle svých slov, od té doby nedotkl (téměř dva roky), je zpátky ve svém bytě, podařilo se mu získat zpět důvěru zaměstnanců Terezy. Asi největší odměnou pro něj je to, že mu znovu věří a může nakládat s částí svého kapesného. Nedostává celou sumu najednou, jak tomu bylo předtím, dostává jej po částech v pravidelných intervalech. Pokud jede na nějaký výlet, kulturní akci, tak dostává peníze dle potřeby.

Je nutné říci, že se Vladimír skutečně snaží. Myslím si, že největším trestem pro něj asi bylo to, že všichni věděli, co provedl, přestěhování zpět do Terezy pro něj bylo zřejmě potupné. Nejsem si ale jistá, nakolik je Vladimír silný, aby odolal touze po alkoholu a situace se neopakovala.

Největším Vladimírovým koníčkem se v posledních měsících stalo navštěvování divadelních představení. V místním městském divadle už viděl všechna představení, má koupené předplatné. Několikrát byl i na divadelním představení v Praze. Na kulturní představení chodí se svým spolubydlícím a kamarádem, tento nový koníček objevili společně.

Vladimír je v chráněném bydlení už dlouho, myslím si, že většinu toho, co se naučit mohl už umí a žádné zásadní pokroky ve směru samostatnosti u něj nečekám. Ani on sám nemá žádné ambice jako například zcela samostatné bydlení, osamostatnění se, nalezení partnerky.

Vladimír je schopen uklidit, ale s dohledem, není příliš čistotný. Ví, že s tímto má stále problémy i v práci, kdy mu musí být často opakováno, aby si umyl ruce, převlékl špinavou zástěru. Pokyny ale plní bez problémů.

Je schopen sám uvařit některá jídla, připravit suroviny ke zpracování. Opět je ale lepší dohled, který by mu připomněl, aby si vzal čistý nůž, krájel brambory na menší kousky, dával pozor na to, aby mu jídlo nepadalo ze stolu na zem atd.

Co se týče péče o vlastní osobu, i zde je nutný dohled. Vladimír má rád svůj klid, rád odpočívá, je schopen udržet si pořádek ve svém pokoji, ale osobní hygiena ho až tak neoslovuje. Často ho musí pracovnice nebo spolubydlící upozornit na to, aby se šel oholit, osprchovat. Vladimír toto sám neregistruje, a pokud ano, tak dá přednost lenošení, nevidí v tom nic, co by nemohlo počkat, co by se nedalo odložit na druhý den.

Zhodnocení vlivu chráněného bydlení:

Vladimír je v chráněném bydlení nejdéle – už pět let. Dalo by se tedy říci, že mu chráněné bydlení dalo nejvíce. Záleží ovšem, jak se na věc podíváme – pokud jsou pro nás důležité body jako opuštění ústavního stylu života, samostatné bydlení, únik z neoblíbeného prostředí, pak samozřejmě ano.

Pro mě je ale přednější spíše to, jak to prospělo konkrétnímu jedinci, rozvoji jeho osobnosti, zlepšení kvality jeho života.

Vladimír byl při příchodu do chráněného bydlení samostatný, soběstačný, osvojil si zde některé další domácí práce, ve srovnání s Josefem a Valérií neučinil ale až tak velký posun vpřed. Pro něj je podstatnější to, že je v klidném prostředí, bezesporu se zlepšila kvalita jeho života – unikl od hádek a neshod, které na oddělení kde žil byly dennodenně, jeho život dostal řád podobající se běžné zdravé populaci – docházka do zaměstnání, návrat domů, domácí práce, nákupy, příprava jídla, odpočinek.

Když žil Vladimír v Tereze, byl defakto stále doma, jídlo dostal nandané na talíř, měl jen pár povinností na oddělení, pak šel na krátkou procházku do města a zbytek dne odpočíval.

Výhody chráněného bydlení:

- *opuštění ústavního stylu života* – Vladimír je z popisovaných tří klientů v ústavním zařízení nejdéle. Hodně se zde naučil, nikdy nebyl problémovým klientem (pokud pominu občasné problémy s alkoholem, které ale nebyly nijak závažné) a proto byl zcela po právu mezi prvními klienty vybranými do chráněného bytu.
- *klidné prostředí, žádné hádky* - v Tereze si prožil mnoho dobrého ale i zlého, ošklivého, byl svědkem mnoha hádek, neshod, agresivních projevů jiných klientů. Ani jemu se bohužel nevyhnula šikana a posmívání vůči jeho osobě – narážky na váhu, silnější brýle atd. Vladimír je zcela nekonfliktní člověk, kterému tohle vždy velmi vadilo, proto pro něj bylo chráněné bydlení vítaným útočištěm a vysvobozením z tohoto prostředí. Vladimír si je toho dobře vědom, sám mi opakovaně říkal, že v jejich bytě je klid, že se tam nehádají jako v jiných bytech nebo jako v Tereze. Samozřejmě, že drobné neshody se vyskytují i zde, nejedná se ale o nic vážného.
- *zvýšení samostatnosti* - chráněné bydlení je pro něj ideální, vnímám ho jako typického klienta chráněného bytu – s podporou je schopen zvládat plno činností, ke kterým by třeba v Tereze nedostal prostor, a pokud ano, tak v mnohem menším rozsahu (třídění a praní prádla, žehlení, uklízení společných prostor, nákup potravin, plánování jídel atd.).
- *rozšíření zájmů* – v posledních měsících si Vladimír našel nového koníčka, už zmiňované návštěvy divadelních představení. Nemohu jistě prohlásit, že si je našel jen díky chráněnému bydlení, mohu ale prohlásit, že ho život v chráněném bytě přiměl více chodit mezi lidi, více se zapojovat do kulturního dění. Důvodem může být i to, že v Tereze se mnoha akcí účastnil společně s dalšími klienty, z nichž někteří mu znepříjemňovali tyto chvíle natolik, že se jim raději vyhýbal.
- *obsazení bytu* – v bytě, ve kterém Vladimír žije se sešla sourodá skupina klientů, kteří si navzájem velice dobře sedli. Jsou si povahově blízcí, všichni klidné povahy, snaživí. Vidím v tom obrovskou výhodu. Není zde problém s dělením

rolí a úkolů – ženy se starají spíše o přípravu pokrmů, vaření, praní prádla, chlapci utírají prach, vysávají, vynáší odpadky, jeden z nich žehlí. Vladimír se stará o nákup některých surovin na vaření, přípravu a úklid stolů, nevadí mu úklid koupelny. Ke konci psaní této práce se k nim do bytu má stěhovat jiný klient, opět klidné, mírné povahy, snaživý. Nemuselo by tedy dojít k narušení již fungující skupiny, které sebou obvykle příchod nového klienta přináší, v různém rozsahu a délce trvání.

Meze chráněného bydlení:

- *alkoholismus* – poskytnutá svoboda spočívající v zeslabeném dozoru personálu – v Tereze byl dá se říci 24hod pod kontrolou – denní/noční směna - poskytla Vladimírovi větší prostor k tomu, aby si nosil do bytu potají alkohol, v nepřítomnosti pracovnice chodil na pivo. V jeho případě se poskytnutí svobody ukázalo jako nevýhoda, nesoucí sebou potíže. V tuto chvíli má Vladimír snad alkohol pod kontrolou, je ovšem otázka času, kdy mu znovu podlehne. Blížící se léto, teplejší počasí, otevřené zahrádky, více výletů, to jsou svody, které ho budou zcela určitě lákat k podlehnutí.
- *nedodržování hygieny* – Vladimír mívá problémy s dodržováním hygieny. Pokud je v bytě pracovnice, tak dohlédne na to, aby si každé ráno vzal čisté prádlo a každý večer se osprchoval. Jakmile ale službu nemá, je Vladimír schopný chodit tři dny v jednom prádle, nesprchovat se. Proč to dělá? Nebaví ho to, koupání každý den je podle něj zbytečné a otravné, čisté věci nepotřebuje, podle něj nejsou špinavé a ještě chvíli vydrží. Tyto informace mám přetlumočené od pracovnice, Vladimír si je vědom této své neřesti a nechtěl se o tom bavit, což jsem samozřejmě respektovala.
- *osvojení dalších dovedností* – např. další domácí práce, které by se ještě mohl naučit a více se zapojovat, ale některé činnosti jsou spíše nežádoucí, aby dělal. Na mysli mám např. větší účast při přípravě jídla – Vladimír nedbá příliš na osobní hygienu, musí mu být neustále připomínáno, aby si myl ruce, bral čisté oblečení – jeho návyky se nelepší ani po několikaletém opakování, připomínání, pramení to z jeho nатуry a těžko se už asi toto naučí.

Na rozdíl od Josefa a Valérie si myslím, že Vladimír je na vrcholu svých možností. Vladimír je spokojený tak jak to je, nemá žádné další plány a ambice jako třeba Valérie, která chce bydlet sama. Vladimír se nikam stěhovat nechce, v žádném případě netouží bydlet sám, přestože je spíše samotářské povahy, naprosté soukromí by nechtěl.

Vladimír je rozvážný, samotářský člověk, připadá mi, že stále více dává přednost odpočinku, relaxaci, klidu, působí pak, jako mnohem starší muž, než ve skutečnosti je.

V dotazníku neuvedl nic, čím by poukázal na nespokojenost s tím, jak nyní žije. Vladimír už si vyzkoušel na vlastní kůži, jaké to je odejít z chráněného bytu zpět do Terezy. Zavinil si to vlastním přičiněním, požitím velkého množství alkoholu. V Tereze pobyl nějaký čas, přišel o možnost hospodařit se svým kapesným. Po pár týdnech se vrátil zpět do chráněného bytu, plně disponovat s kapesným stále nemůže.

Tato situace pro něj byla varováním, ukázala mu, o co všechno může přijít, co mu chráněné bydlení poskytuje a jak sám říká, musí si dávat pozor, aby se to neopakovalo, protože do Terezy už nechce, líbí se mu, kde je.

10. Možnosti a meze chráněného bydlení

Cílem této diplomové práce je ukázat, jaké možnosti a případná omezení (meze) přináší chráněné bydlení svým obyvatelům, v našem případě dospělým klientům s mentálním postižením. Zkoumaným vzorkem pro mě jsou klienti čtyř chráněných bydlení Terezy, poskytovatele sociálních služeb.

Závěry, které budu níže uvádět, vychází jednak z mé několikaleté pracovní zkušenosti v Tereze, jednak z rozhovoru s klienty v chráněném bydlení Terezy, sociálními pracovníky a ostatními pracovníky Terezy, kteří jsou v přímém kontaktu s klienty chráněného bydlení.

Velká část také pochází z pozorování klientů v jejich domácnostech, způsobu, jak se staví k novému stylu života, jak tráví svůj volný čas, jak se měnily jejich nálady. Pozorování podle mě hodně vypovídá o skutečném stavu věci – jedna věc je, jak klienti/ pracovníci chtějí, aby věci byly, jiná věc je skutečná realita. Klienti i pracovníci mě znají dlouhou dobu, neměla jsem z nich pocit, že by přede mnou něco předstírali nebo chráněné bydlení falešně vychvalovali, mluvili jsme spolu otevřeně, jak o výhodách, tak možných negativech.

Neopomenutelnou roli mělo i dlouhodobé sledování tří klientů, o nichž jsem psala na předchozích stránkách.

Myslím si, že příležitostí k pozorování, setkání a rozhovorů s klienty – v jejich bytech i mimo ně, bylo dostatek, abych si mohla dovolit klást poznatkům získaných pozorováním velkou váhu a učinit z nich níže uvedené závěry.

10.1 Možnosti a výhody chráněného bydlení

Osamostatnění – bezesporu největší výhoda, klienti mají příležitost žít životem co nejvíce podobným běžnému životu. Mají možnost vyzkoušet si jaké to je starat se o vlastní domácnost, uplatnit naučené dovednosti týkající se sebeobsluhy, péče o osobní věci a zajištění chodu domácnosti, přípravu pokrmů, praní prádla, nákup potravin a ostatních potřeb do domácnosti.

Na druhou stranu v Tereze bydlí pár klientů, pro které by chráněné bydlení bylo naprosto ideální, ale oni sami ho odmítají. Konkrétně mohu uvést případ klienta Terezy pana S., který je natolik samostatný, že by byl schopen žít zcela sám v bytě, nechce ale z Terezy odejít. Potřebuje mít stále kolem sebe velkou skupinu lidí, na které je zvyklý, je zde i zaměstnaný jako pomocná síla pro údržbářské práce. Pan S. má v Tereze zřejmě pocit nenahraditelnosti a seberealizace, o který nechce přijít a který je silnější než přání žít samostatně mimo ústavní zařízení. Svou roli určitě hraje obava a strach z toho, že najednou bude sám.

Posílení zodpovědnosti – péče o chod domácnosti v chráněném bydlení vede klienty i k tomu, aby byli samostatnější. Pokud mají plnit nějaký úkol, je jen na nich, jak se ho zhostí, zda jej zvládnou splnit sami nebo s pomocí personálu, spolubydlících. V Tereze se stávalo, že si přidělený úkol nesplnili, přenechali ho jiným, v chráněném bydlení je na ně více „vidět“. Je tak posilován právě pocit zodpovědnosti.

Klienti chráněného bydlení se v rámci socializačního programu učili, jaká nebezpečí je mohou nově potkat – nezamknutí bytu, zapomenutí/ ztráta klíčů, úraz v domácnosti, ztráta orientace ve městě aj. Klienti byli řádně poučeni jak se v tyto situace zachovat, průběžně je kontrolováno, zda mají tyto věci stále na paměti a věděli by, jak se zachovat. Někteří klientů chráněného bydlení se učí být zodpovědnými, doposud za ně vše řešili jejich rodiče, pracovníci Terezy.

S odpovědností je spojené přenesení rizika na klienty. Ještě před pár lety bylo nemyslitelné, aby klienti zodpovídali za některé své jednání, aby jim byla dána možnost

rozhodování, zodpovědnosti za sebe. Typickým příkladem vycházky. Klienti nemohli nikam jít sami, nyní mohou samostatní klienti jít, kam chtějí, jezdí městskou hromadnou dopravou, jezdí sami na výlety (Josef a Lída např.), mají sebou své kapesné, sami si rozhodují, za co je utratí.

Někdy se stane, že dojde k rizikové situaci, klient se nevrátí v dohodnutý čas, provede nějakou výtržnost atd., snahou je řešit toho dohodou, kompromisy, objasněním situace.

Zvýšení sebevědomí a sebedůvěry – při vyslovení tohoto bodu mě okamžitě napadá jedna klientka Terezy, která přechodem do chráněného bytu získala veliké sebevědomí a plně mohla projevit svojí povahu. Je spíše stydlivější povahy, skromná a v Tereze byla často terčem menší šikany, kdy jí jiné klientky nutily, aby za ně uklízela, plnila jejich povinnosti aj. V nové domácnosti je velice spokojená, je schopná postarat se sama o její chod, se spolubydlícími vychází velice dobře, navzájem se podporují a pomáhají si. Klientka si našla nového partnera, bydlí spolu a je z ní nyní už na první pohled šťastná žena, která realizuje své sny a přání právě životem v chráněném bydlení.

Únik z „ústavního“ stylu života, stigmatizace – tento bod je pro mě velmi podstatný – zejména u klientů s lehčí formou mentální retardace, kteří jednak toužili po tom, aby mohli žít jinak než formou skupinového bydlení, jednak nelibě nesli věčné hádky a neshody, které se přirozeně objevují při hromadném soužití více lidí.

Většina klientů chráněného bydlení o tom otevřeně sama mluvila. Lze u nich pozorovat velkou spokojenost se současným stavem, která z velké části pramení z odchodu z prostředí, které pro ně nebylo vždy ideální.

V Tereze žije velká skupina klientů, s diagnózou od lehčí po středně těžké mentální postižení, vyskytují se zde ale i klienti, u kterých lze navíc diagnostikovat poruchy chování spojené s krádežemi, popíjením alkoholu, šikanou slabších klientů, běžné zde jsou drobné či vážnější hádky a tzv. „ponorková nemoc“. Tito klienti často ztěžovali pobyt v Tereze ostatním klientům, docházelo ke ztrátám jejich věcí, byli terčem jejich agresivních útoků, ať už nadávek, fyzických výpadů, šikany.

Nechci, aby výše zmíněné řádky vyzněly jako kritika ústavní formy bydlení – problémy, které se zde dennodenně řeší, se řeší snad ve všech institucích, kde žije pohromadě větší skupina lidí – dětské domovy, školská zařízení, domovy pro seniory aj.

Samozřejmě, že problémy se objevují i v chráněných bytech, ale hádky nejsou tak časté, nejsou zde klienti s problémy chování, tudíž je mnohem menší agresivita, šikana.

Ráda bych zde ještě zmínila jednu věc a to oproštění od nálepkování – „to jsou ti z ústavu“ – tato představa je v lidech zakořeněná, a jakmile vidí větší skupinu dospělých osob s postižením pohromadě, automaticky o nich smýšlí jako o těch velkých dětech z ústavu. Z poptávání se mezi známými vím, že přesto, že je dnes na velké úrovni informovanost o této problematice, svůj postoj k nim mění, pokud vůbec, velice pomalu a představa, že mohou bydlet samostatně ve vlastním bytě je pro ně velmi překvapující!

Bydlení v chráněném bytě podle mého velmi stírá tuto představu – klienti pokud jdou ven společně, chodí v menších skupinách, které splynou s ostatními lidmi a nejsou nijak nápadní.

Partnerský vztah – chráněné bydlení umožňuje partnerským dvojicím vyzkoušet si žít jako běžný partnerský pár, lépe se poznat, společně sdílet péči o domácnost. Příkladem mohu uvést dvojici z Terezy – H. a R. jsou spolu asi čtyři roky, z toho dva spolu bydlí v chráněném bydlení. Oba dva jsou velmi zodpovědní, pracovití, snaživí. Klientka H. pomáhá s péčí o domácnost, je velice spolehlivá a zručná, sama dokáže uvařit jídlo pro celou skupinu z jejich chráněného bytu, dohlíží na pořádek v domácnosti, pomáhá ostatním např. s péčí o jejich prádlo. V nepřítomnosti sociální pracovnice dokáže udržet bezproblémový chod domácnosti. Partner R. je jí velikou oporou.

Na rozdíl od jiných partnerských dvojic je jejich vztah téměř bez hádek, dalo by se říci ideální partnerství, kdy se vzájemně doplňují a vycházejí si vstříc. Pokud by bylo dostatek finančních prostředků, dovedu si tuto dvojici představit jako ideální kandidáty na bydlení v samostatném bytě.

Soužití partnerských dvojic není v chráněném bydlení vždy bezproblémové, více se o tom zmiňuji v podkapitole Meze chráněného bydlení.

Nové možnosti – klientům se v chráněném bytě nabízejí nové příležitosti, jak naložit se svým dosavadním způsobem života. V případě mladých klientů spousta vyžití, možnost osamostatnit se, žít společně se svým partnerem, více aktivit – kulturních, společenských (nejsou vázáni na pohyb celé skupiny). Příkladem mohu jmenovat právě Valerii – v chráněném bydlení má více volnosti, než kterou měla v Tereze – přesto, že i tam měla volné vycházky, požadovalo se po ní, aby byla v určitý čas zpátky – uzamykání oddělení z bezpečnostních důvodů, aj. V současném bydlišti jen oznámí pracovnícím, že odchází a kdy se vrátí, klíče od bytu samozřejmě má, sama se pak obslouží, co se jídla týče atd.

Naopak pro klienty, kteří již chtějí mít svůj klid – viz Vladimír, je chráněný byt ideální způsob jak uniknout mnohým hádkám a nepokojům, které se zcela přirozeně vyskytují při soužití více lidí pohromadě.

Obnovení způsobilosti k právním úkonům – drtivá většina klientů zařízení ústavního typu byla v minulosti zbavována plně způsobilosti k právním úkonům. Současný trend je naštěstí ve znamení snahy o navrácení alespoň částečné způsobilosti – možnost hospodařit s určitou částkou peněz atd. Při dokazování způsobilosti klienta zbaveného právní způsobilosti hraje velkou roli dokazování jeho schopností a dovedností a právě to, že klient bydlí v chráněném bytě a je schopen podílet se na chodu domácnosti, chodit do zaměstnání a žít životem co možná nejvíce podobným normálnímu životu hraje velkou roli při posuzování. V současné době probíhá řízení u Valerie, kdy její opatrovník žádá o navrácení způsobilosti k právním úkonům.

Dostatek potravin – rozhodla jsem se zařadit do závěrečného shrnutí i tento bod, protože jej považuji za velmi důležitý a z mého pohledu jej nelze opomenout. Ve všech chráněných bytech jsem se setkala s tím, že klienti mají plné lednice, spíše potravin, např. suroviny na výrobu jídel (mouka, těstoviny, rýže, olej, vejce, konzervy), sýry, jogurty, salámy, dostatek pečiva každý den, ovoce, zeleniny a pochutiny a mnoho dalšího.

Věc, se kterou se v jednotlivých domácnostech Terezy nesetkáte. V Tereze se klientům vaří v kuchyni, jídlo mají přidělené a velmi často dochází k situacím, že si klienti chtějí přidat (hlavní jídlo, pečivo k večeři) a není z čeho jim dát. Nebo naopak mají k svačině jogurt, ovoce, které někteří nejí.

V chráněných bytech si klienti nakupují a vaří sami, s přidělenými penězi (stejná částka na klienta jako v Tereze) hospodaří pracovníce chráněných bytů. Využívají slev, akčních nabídek v supermarketech. Je velmi zajímavé, že přesto, že klienti v chráněných bytech jedí více, dovolím si i prohlásit že kvalitnější jídla, s penězi vychází bez problémů a ještě mají „zásoby“. Dá se říci, že v tomto případě jsou zde klienti skutečně jako v běžné domácnosti, kdy si mohou vzít, na co mají chuť a nejsou odkázáni na dodržování jídelního lístku, jako je tomu v Tereze (viz neoblíbený jogurt, ovoce).

Nerada bych, aby to vyznělo jako kritika stravování v Tereze. Jsem si jistá, že vedoucí stravovacího úseku společně s vrchní kuchařkou dělají maximum, aby vařili chutná jídla, jsou ale zřejmě omezováni finanční částkou, provozními podmínkami (chlebičky pro 80 nebo 6 klientů) kuchyně.

10.2 Meze chráněného bydlení

Složení klientů – výběr klientů, kteří spolu budou v chráněném bytě žít je jeden ze zásadních úkolů a problémů, který je nutné pečlivě projednat a řešit. Není například možné dát na jeden pokoj dvojici, která se do té doby moc nepřátelila, dvojici povahově zcela rozdílných lidí.

Pokud chceme do chráněného bytu dát klienty, kteří měli mezi sebou neshody už v Tereze, je více než pravděpodobné, že v chráněném bytě se problémy ještě znásobí. Klienti zde budou na menším prostoru, častěji spolu, hrozí větší riziko ponorkové nemoci.

Pracovníci chráněného bydlení by měli být schopní včas odhalovat případné problémy mezi klienty a vhodně je řešit. Určitě není žádoucí řešit za klienty všechny

problémy, klienti by měli být vedeni k tomu, aby uměli komunikovat, řešit své problémy, uměli se svěřit a nebát se říci si o pomoc.

Personální obsazení – přesto, že to naštěstí není aktuálním problémem Terezy, i tato možnost se může vyskytnout. Ne vždy se podaří vybrat skupinu klientů a k nim sociálního pracovníka tak, aby se navzájem stoprocentně snesli a nedocházelo mezi nimi ke konfliktům plynoucím ze vzájemné nevraživosti, antipatie. Neshody mezi klientem a pracovníkem mohou silně znepříjemňovat život a práci v chráněném bytě, spolupráci mezi nimi, přenášet se na ostatní klienty. Je nezbytné v případě vyskytnutí tohoto problému jej urychleně řešit a předejít vzniku možných závažných problémů, odchodu jinak schopného pracovníka nebo odchodu klienta, který je jinak ideální adept na chráněné bydlení.

Další problém může nastat v případě dlouhodobé nepřítomnosti pracovníka (nemoc, dovolená) a v jeho zastoupení jiným pracovníkem, který může mít jiný styl vedení chráněného bytu, organizování chodu domácnosti, nemusí znát dobře osobnost, zvyklosti a potřeby všech klientů, můžou nastat komunikační problémy.

Partnerský vztah – patří beze sporu do obou skupin, jak mezi výhody, tak nevýhody chráněného bydlení. Na základě mé osobní zkušenosti mohu říci, že partnerský vztah osob s mentálním postižením bývá někdy nestálý, mezi partnery dochází často k hádkám a neshodám, které řeší impulsivně okamžitým rozchodem a následným nalezením nového partnera, většinou v krátké časové lhůtě.

Pokud se tak děje během jejich společného soužití v chráněném bytě, nastávají komplikace – pokud se dvojice rozejde ve zlém, dochází mezi nimi k hádkám, které můžou obtěžovat ostatní spolubydlící, někdy je nutné urychleně vyřešit kdo z dvojice se odstěhuje a kam – ne pokaždé je volné místo v Tereze nebo jiném chráněném bytě.

V jednom z chráněných bydlení Terezy k výše popsané situaci došlo - expartner začal nový vztah s jinou klientkou z druhého chráněného bytu. Opuštěná klientka ztratila chuť žít sama v bytě, toužila vrátit se zpět do Terezy – nastal problém s udržení motivace a chuti zůstat sama v chráněném bydlení, problém s návratem do Terezy kvůli omezené kapacitě volných míst, setkávání s expartnerem a jeho novou partnerkou, atd.

Omezení daná chráněným bytem – do tohoto bodu bych ráda zahrnula situace a případy, které nějakým způsobem omezují jednání klientů a které vyplývají přímo z povahy této služby. Obdobně jako v Tereze i zde jsou klienti v mnoha úkonech závislí na pracovnících - hospodaření s finančními prostředky, asistence s přípravou a rozdělováním pokrmů, doprovod k lékaři atd. Často se společně s ostatními klienty rozhodují o trávení volného času, formou kompromisu.

Někteří klienti toto mohou pociťovat jako zatěžující, někteří toto nijak nevnímají. Do stejných situací se pochopitelně dostávají i lidé v běžných domácnostech – děti závislé na pomoci rodičů, střety zájmů ohledně volnočasových aktivit ve vícečetné rodině atd.

Alkoholismus, nikotinismus – vzhledem k tomu, že není zajištěn stálý dohled nad klienty, je zde stále riziko požívání těchto návykových látek. Mnoho klientů silně kouří, snahou pracovníků je mít přehled o počtu vykouřených cigaret, návštěvě restaurací. Klienti jsou mnohdy ve finanční tísní a není žádoucí, aby peníze utráceli právě za alkohol, cigarety, Tereza se snaží podporovat klienty ve zdravém stylu života, seznamovat klienty s riziky kouření, požívání alkoholu atd.

Klienti chodí na mnoho kulturních akcí, chodí na diskotéky, do restaurací, na sportovní utkání, jezdí na závody (fotbal, sportovní hry v Tloskově) aj., tyto situace sebou přináší zvýšené riziko požívání alkoholu, kouření. Je na pracovnících, aby tuto situaci zvládli s co nejmenší zátěží pro klienta (subjektivní pocit omezování, hlídání, kontroly, finanční zátěž) a posilovali v nich zájem o zdravý styl života.

Zneužití klienta, kontakty se sociálně nepřízpůsobivými skupinami – klienti chráněného bydlení někdy díky své nezkušenosti a důvěřivosti navazují kontakty se skupinami osob, jejichž chování a jednání není vždy v souladu s obecně platnými normami společnosti a mohou se dopouštět takových činů, které nejsou společností akceptovány (drobné krádeže, šikana, žebrání). Osobně znám klienty, kteří s vidinou nalezení nových přátel byli ochotni odnášet elektroniku, potraviny z chráněných bytů. Nutno ale říci, že toto se děje i v Tereze, klienti mají volné vycházky a není možné kontrolovat každého klienta, kam, s kým jde, co odnáší sebou).

Umístění chráněného bytu – při výběru klientů do chráněného bytu je nutné si uvědomit, kde se chráněný byt nachází, jaká je jeho dostupnost, co vše je v jeho okolí aj. Jeden z chráněných bytů Terezy se nachází v okrajové části Kladna, klienti jsou odkázáni na autobusová spojení. Je nutné tyto okolnosti pečlivě zvážit, takový byt není vhodný např. pro klienta, který se sám bojí cestovat hromadnou dopravou, klienta, který bývá často nemocný a musí dojíždět přes celé město za lékařem.

Výše popsané možnosti chráněného bydlení, jeho výhody jasně ukazují, že to je sociální služba, která má v dnešní moderní společnosti své místo a která se snaží jít cestou nových trendů. Cestou, kdy se snažíme klientům poskytnout co nejvíce svobody, co nejméně podpory, pomoci jim, aby sami rozhodovali o svém životě, starali se o svoje domácnosti, žili se svými partnery.

Prevenici výše zmiňovaných situací vidím především v prevenci a osvětě, kdy je srozumitelnou formou klientům vysvětlena závažnost situace, možné dopady a důsledky.

Závěr

Diplomová práce přímo navazuje na bakalářskou práci Příprava osob s mentálním postižením na život v chráněném bydlení, kterou jsem obhájila v roce 2010. V bakalářské práci jsem se mimo jiné pokusila ukázat na konkrétním příkladě tří klientů, co vše přechod do chráněného bydlení obnáší, co klienti od chráněného bydlení očekávají a jak se jejich představy naplňují.

Dva ze tří zmíněných klientů a jednu novou klientku jsem nadále pro potřeby této diplomové práce sledovala. Každý z klientů vnímá chráněné bydlení jinak, řeší jiné subjektivní problémy, starosti, všichni se ale shodli v tom, že chráněné bydlení je zcela určitě přínosné, pomohlo jim osamostatnit se, začít žít životem podobným běžné populaci, uniknout z ústavního stylu života, které pro ně bylo často stresující.

Cílem diplomové práce bylo najít a popsat výhody a možnosti chráněného bydlení. V průběhu sběru dat (dlouhodobé sledování tří klientů, pozorování klientů a jejich spolubydlících v chráněných bytech, rozhovory s klienty a pracovníky chráněných bydlení, studium dokumentace) jsem narazila i na některá omezení, která se v souvislosti s touto sociální službou vyskytují. Výhody i možná omezení jsem se snažila vždy popsat a ukázat na konkrétních případech.

Popisované výhody a omezení nelze brát jako závazné pro všechny klienty všech chráněných bydlení. Jde spíše o obecné závěry, které se dají v menší či větší míře najít v každém chráněném bytě. Jedná se o práci lidí s lidmi, kteří jsou rozdílných povah, smýšlení, mají rozdílné představy o svém životě. Je nutné volit kompromisy, umět jednat s lidmi, dobře komunikovat, pojmenovat problémy a řešit je, snažit se předcházet vzniku rizikových situací.

Možnosti a výhody mohou být inspirací a vodítkem, co všechno lze pro konkrétního klienta v chráněném bydlení udělat, co všechno mu může zlepšit jeho život. Případná omezení naopak mohou být jakýmsi varováním před tím, k čemu může v chráněném bydlení dojít, upozorněním, čeho si všímat a čeho se pokusit vyvarovat.

Přestěhování klientů do chráněného bydlení předchází složitý proces, který zahrnuje celou řadu dílčích kroků jako je výběr konkrétních klientů a jejich příprava na přestěhování do chráněného bytu, výběr odborného personálu, který s nimi bude pracovat. Důležitou roli hraje poloha, uspořádání chráněného bytu a složení klientů, kteří v něm mají společně bydlet, stanovení srozumitelných a závazných pravidel a jejich dodržování.

Otázka výběru klientů do chráněného bytu by měla být vždy důkladně probrána, jak se samotným klientem, tak jeho opatrovníkem rodiči. Pro mnohé klienty je to závažný životní krok, mnohdy si sami neuvědomují, co vše bydlení v chráněném bytě obnáší, je třeba jim to pečlivě vysvětlit, ujistit se, že pochopili, jaké změny sebou přestěhování přinese.

Ne všichni klienti s mentálním postižením jsou vhodnými adepty do chráněného bytu. Překážkou může být např. zdravotní stav, věk, jejich povaha, agresivní projevy, ať už verbální nebo fyzické ataky vůči ostatním klientům, asociální chování – krádeže, šikana aj.

Mnoho klientů také prožilo v zařízení ústavného typu většinu svého života, jsou navyklí na hromadný způsob bydlení a nijak netouží po tom, opustit jistoty, které jim tento typ soužití přináší.

Nechtějí se osamostatnit, zkusit si žít v chráněném bytě, vést svojí domácnost. V Tereze jsem poznala mnoho mužů a žen, kteří by do chráněného bytu zcela určitě nešli, nedokázali by opustit svůj pokoj, své kamarády, své rituály spojené s životem v tomto zařízení.

V souvislosti s chráněným bydlením se vyskytuje mnoho otázek a úkolů, které se přímo dotýkají speciální pedagogiky.

V první řadě je to problematika zajištění lidských práv klientů a s nimi související práce s rizikem. Úkolem každého poskytovatele sociální služby je naučit klienty, jak s riziky pracovat, jak přijímat své případné chyby a učit se z nich. Eliminovat všechna rizika rovná se omezit klienty v jejich jednání, což je v rozporu se

současnými trendy v přístupu k lidem s mentálním postižením. Rizikům se nelze vyhnout, pokud ale s nimi umíme pracovat, dají se bez větších problémů zvládnout.

Problematika práce s rizikem je velmi rozsáhlá a komplikovaná a byla by vhodná jako téma další samostatné diplomové práce.

Dále pak zmiňovaný výběr klientů s mentálním postižením a pečlivá práce s nimi, vypracovávání srozumitelných pravidel a dalších dokumentů, se kterými jsou klienti následně seznamováni, přímá práce s klienty, která nespočívá jen v osvojování nových dovedností klienty, péče o chod domácnosti, zajištění volnočasových aktivit atd.

Dalším z hlavních úkolů speciální pedagogiky je také to, jak posilovat a uchovat motivaci klientů k tomu, aby se snažili učit se dalším a dalším dovednostem, udržet si dovednosti stávající. Setkala jsem se s tím, že klienti příchodem do chráněného bytu dostali pocit, že už dosáhli všeho, čeho mohli a nic jiného už nepotřebují, nic jiného už se učit nechtějí a nemusí. Je to podle mě velká škoda, spousta klientů v sobě má velký potenciál a s vhodnou podporou můžou dosáhnout mnoha dalších pokroků.

Zjištěné závěry v této práci ukazují na to, že tato sociální služba má svůj smysl. Diplomová práce by mohla být podkladem pro zřizování dalších chráněných bydlení a jejich zpřístupnění pro více klientů s mentálním postižením.

Literatura:

1. Černá, M. Česká psychopedie. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1565-3.
2. Hendl, J. Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace. Praha: Portál, 2008. ISBN: 978-80-7367-485-4.
3. Jesenský, J. Andragogika a gerontagogika handicapovaných. Praha: Karolinum, 2000. ISBN 80-7184-823-9.
4. Kořínková, D. Překážky transformace ústavní péče. Praha, 2008. Dostupné na: <http://www.kvalitavpraxi.cz/res/data/004/000600.pdf>
5. Krahulcová, B. Postižený člověk v procesu senescence. Praha: UK Pedf, 2002. ISBN 80-7290-094-3.
6. Lečbych M. Mentální retardace v dospívání a mladá dospělost. Olomouc: Universita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, 2008. ISBN 978-80-244-2071.
7. Novosad, L. Základy speciálního poradenství. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7367-174-3.
8. Pipeková, J. Kapitoly ze speciální pedagogiky. Brno: Paido, 2010. ISBN 978-80-7315-198-0.
9. Portner, M. Na osobu zaměřený přístup v práci s lidmi s mentálním postižením a s klienty vyžadujícími trvalou péči. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-582-0.
10. Strnadová, I. Rodiny osob s mentálním postižením. Praha: UK Pedf, 2008. ISBN 978-80-7290-388-7.
11. Sobek, J. Lidská práva v každodenním životě lidí s mentálním postižením. Praha: Portus, 2007. ISBN 978-80-239-9400-1.
12. Sobek, J. Práva lidí s mentálním postižením. Praha: Portus, 2007. ISBN 978-80-239-9399-8.
13. Šatrová, V. Příprava osob s mentálním postižením na život v chráněném bydlení. Kladno, 2010.
14. Šiška, J. Mimořádná dospělost. Praha: UK Pedf, 2005. ISBN 8-246-0992-4.

15. Švarcová, I. Mentální retardace. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-821-X.
16. Švaříček, R. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0
17. Titzl, B. Postižený člověk ve společnosti. Praha: UK Pedf, 2000. ISBN 80-86039-90-0.
18. Vágnerová, M. a kol. Náročné mateřství. Praha: UK Pedf, 2009. ISBN 978-80-246-1616-2.
19. Vágnerová, M. Psychologické podmínky vzdělávání zdravotně, sociálně a sociokulturně znevýhodněných lidí. Liberec: Technická Univerzita v Liberci, 2007. ISBN 978-80-7372-148-8.
20. Vágnerová, M. Psychologie handicapu. 2. část. Rodina a její význam pro rozvoj handicapovaného jedince. Liberec: Technická Univerzita v Liberci, 2003. ISBN 80-7083-764-0.
21. Vágnerová, M. Psychologie handicapu. 4. část. Školní věk a dospívání postiženého dítěte. Liberec: Technická Univerzita v Liberci, 2003. ISBN 55-082-03.
22. Vágnerová, M. Vývojová psychologie pro obor speciální pedagogika – vychovatelství. Liberec, Technická Univerzita v Liberci, 2008. ISBN 55-013-08.
23. Vančura, J. Zkušenost rodičů dětí s mentálním postižením. Brno: Společnost pro odbornou literaturu- Barrister a Principal, 2007. ISBN 978-80-87029-14-5.

Elektronické dokumenty [online] dostupné na World Wide Web:

24. Grunewald, K. Close the Institutions for the Intellectually Disabled. Stockholm, 2004. Dostupné na WWW:
http://www.disabilityworld.org/0405_04/news/institutions.shtml
25. Mansell, J.: Deinstitutionalisation and community living: progress, problems and priorities. Dostupné na WWW:
http://www.kent.ac.uk/tizard/staff/documents/mansell2006jidd_declprogress.pdf

26. Mansell J, Knapp M, Beadle-Brown J and Beecham, J.: Deinstitutionalisation and community living – outcomes and costs: report of a European Study. 2007 Dostupné na WWW: http://www.kent.ac.uk/tizard/research/DECL-network/documents/DECLOC_Volume_2_Report_for_Web.pdf
27. Zpráva odborné skupiny o přechodu od institucionální péče na péči komunitní, Evropská komise, EU září 2009 dostupné na WWW:
< <http://www.community-living.info/documents/ECCL-Wasting-Executive-Summary-final.pdf> >
28. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, dostupný na WWW:
< http://www.mpsv.cz/files/clanky/7372/108_2006_Sb.pdf >
29. Ústava České republiky, dostupná na WWW:
<<http://www.psp.cz/docs/laws/constitution.html>>
30. Listina základních práv a svobod, dostupná na WWW:
< <http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html> >
31. Zákon č.40/1964 Sb. občanský zákoník, dostupný na WWW:
< <http://www.sbirkazakonu.info/obcansky-zakonik/> >
32. Úmluva o právech osob se zdravotním postižením, dostupná na WWW:
<http://www.kvalitavpraxi.cz/res/data/013/001563.pdf>
33. Adresář sociálních služeb pro Středočeský kraj dostupný na WWW:
<http://www.kr-stredocesky.cz/portal/odbory/socialni-oblast/socialni-sluzby/>

Seznam příloh:

Příloha č. 1 - Souhlas klientů se zveřejněním jejich životního příběhu

Příloha č. 2 – Dotazník zjišťování spokojenosti klientů - Josef

Příloha č. 3 - Dotazník zjišťování spokojenosti klientů - Valérie

Příloha č. 4 - Dotazník zjišťování spokojenosti klientů – Vladimír

Příloha č. 5 – Domácí řád v jednoduché formě – nakupujeme, praní prádla, žehlení,
jdu k lékaři

Příloha č. 1

Souhlas klientů se zveřejněním jejich životního příběhu

Souhlasím s tím, aby o mně Veronika Šatrová psala v této diplomové práci. Bude tu psát o chráněném bydlení, kde teď bydlím, jak se mi tam líbí, co se mi naopak nelíbí, jaké mám koníčky, co rád dělám ve volném čase, kde pracuji a jiné věci.

Svůj příběh poskytnu Veronice při osobním rozhovoru. Sám se rozhodnu, co o mně Veronika psát může a co ne, během rozhovoru jí to řeknu.

Souhlasím také s tím, aby se podívala do mé osobní dokumentace, kde najde základní informace o mě.

Vím, že v této diplomové práci nebude napsáno moje jméno ani město, kde bydlím. Nikdo nepozná, že se píše zrovna o mně. Také vím, že si to můžu kdykoliv rozmyslet a Veronika o mě psát nic nebude.

Dále souhlasím s tím, aby použila fotografie, které jsem předtím viděl.

Dotazník zjišťování spokojenosti klientů

Vážení klienti,

máme zájem, abyste byli v Zahradě co nejspokojenější. Potřebujeme proto vědět, jak se vám u nás líbí, co byste si přáli zlepšit a co se vám nelíbí vůbec. Připravili jsme pro vás jednoduchý dotazník. Tento dotazník můžete vyplnit sami nebo za pomoci klíčového pracovníka. Vaše odpovědi vyhodnotíme a společně se pokusíme splnit Vaše požadavky. Otázky jsme se snažili dávat tak, aby byly srozumitelné všem.

Ještě Vás prosím, abyste na konec dotazníku napsali, co se vám všeobecně nelíbí, co byste zlepšili, co vám chybí ke spokojenosti, jestli byste třeba chtěli do jiného druhu služby (to znamená z domova do chráněného bydlení a tak podobně).

Jméno a příjmení

Druh služby

CHB

Bydlení

1. Líbí se Vám Váš pokoj?

Ano

Ne

2. Jste spokojen s tím, jak je pokoj vybavený?

Ano

Ne

3. Chtěl byste mít v pokoji více vlastních věcí?

Ano

Ne

4. Chtěl byste bydlet v jiném pokoji nebo jiném místě?

Ano

☒ Ne

5. Chtěl byste žít ve vlastním bytě?

Ano

☒ Ne

ŽIJU

Rozhodování

1. Můžete se sám rozhodnout, co budete dělat ve svém volném čase?

☒ Ano

Ne

2. Můžete dělat co Vás baví (chodit do kroužku, nebo se učit)?

☒ Ano

Ne

3. Můžete se sám rozhodnout, když chcete jít ven?

☒ Ano

Ne

4. Můžete se rozhodnout, kdy půjdete za kamarádem, který nebydlí v Zahradě?

☒ Ano

Ne

5. Můžete se rozhodnout s kým budete bydlet v pokoji?

☒ Ano

Ne

Soukromí

1. Máte místo, kde Vás nikdo neruší?

☒ Ano

Ne

2. Můžete v klidu odpočívat?

☒ Ano

Ne

Jídlo

1. Chutná Vám jídlo, které se vaří?

Ano

Ne

2. Máte dostatek jídla?

Ano

Ne

3. Chtěl byste si vařit sám častěji?

Ano

Ne

TO, CO UMÍM

Peníze

1. Víte, kolik máte peněz ?

Ano

Ne

2. Můžete si rozhodnout, co si koupíte, pokud máte peníze?

Ano

Ne

3. Stačí Vám kapesné, které dostáváte?

Ano

Ne

4. Chtěl byste mít všechny peníze u sebe?

Ano

Ne

5. Chtěl byste mít peníze uschovány u někoho, komu důvěřujete?

Ano

Ne

Ano Ne

Práce

1. Jste spokojen s prací, kterou vykonáváte?

Ano

Ne

2. Pokud nemáte práci, chcete pracovat?

MAJÍ PRÁCI

Ano

Ne

3. Jaká práce by Vás bavila?

A TATO PRÁCE MĚ BAVÍ

Ostatní:

1. Můžete dělat ve volném čase co Vás baví?

Ano

Ne

2. Když máte z něčeho obavu, máte člověka, který Vám pomůže?

Ano

Ne

Dotazník zjišťování spokojenosti klientů

Vážení klienti,

máme zájem, abyste byli v Zahradě co nejspokojenější. Potřebujeme proto vědět, jak se vám u nás líbí, co byste si přáli zlepšit a co se vám nelíbí vůbec. Připravili jsme pro vás jednoduchý dotazník. Tento dotazník můžete vyplnit sami nebo za pomoci klíčového pracovníka. Vaše odpovědi vyhodnotíme a společně se pokusíme splnit Vaše požadavky. Otázky jsme se snažili dávat tak, aby byly srozumitelné všem.

Ještě Vás prosím, abyste na konec dotazníku napsali, co se vám všeobecně nelíbí, co byste zlepšili, co vám chybí ke spokojenosti, jestli byste třeba chtěli do jiného druhu služby (to znamená z domova do chráněného bydlení a tak podobně).

Jméno a příjmení

Druh služby

Bydlení

1. Líbí se Vám Váš pokoj?

☒ Ano

☐ Ne

2. Jste spokojen s tím, jak je pokoj vybavený?

☐ Ano

☒ Ne

3. Chtěl byste mít v pokoji více vlastních věcí?

☐ Ano

☒ Ne

4. Chtěl byste bydlet v jiném pokoji nebo jiném místě?

Ano

Ne

5. Chtěl byste žít ve vlastním bytě?

Ano

Ne

Rozhodování

1. Můžete se sám rozhodnout, co budete dělat ve svém volném čase?

Ano

Ne

2. Můžete dělat co Vás baví (chodit do kroužku, nebo se učit)?

Ano

Ne

3. Můžete se sám rozhodnout, když chcete jít ven?

Ano

Ne

4. Můžete se rozhodnout, kdy půjdete za kamarádem, který nebydlí v Zahradě?

Ano

Ne

5. Můžete se rozhodnout s kým budete bydlet v pokoji?

Protože když chei jiného spolu
~~bydlet~~ bydlícího TAK mi
řekne že to nejde.

Ano

Ne

Soukromí

1. Máte místo, kde Vás nikdo neruší?

Ano

Ne

2. Můžete v klidu odpočívat?

Když je klid tak mám,
ale když holky řvou tak
ne mám.

Ano

Ne

Jídlo

1. Chutná Vám jídlo, které se vaří?

☒ Ano

☐ Ne

2. Máte dostatek jídla?

☒ Ano

☐ Ne

3. Chtěl byste si vařit sám častěji?

☒ Ano

☐ Ne

Peníze

1. Víte, kolik máte peněz ?

☒ Ano

☐ Ne

2. Můžete si rozhodnout, co si koupíte, pokud máte peníze?

☒ Ano

☐ Ne

3. Stačí Vám kapesné, které dostáváte?

☐ Ano

☒ Ne

4. Chtěl byste mít všechny peníze u sebe?

☐ Ano

☒ Ne

5. Chtěl byste mít peníze uschovány u někoho, komu důvěřujete?

☒ Ano

☐ Ne

U ANICKY ŠAFÁŘIKOVÍ

☐ Ano

☐ Ne

Práce

1. Jste spokojen s prací, kterou vykonáváte?

☒ Ano

☒ Ne

*Jsem spokojená když tam je klid, a
nehaď se klidit*

2. Pokud nemáte práci, chcete pracovat?

☐ Ano

☐ Ne

JÁ MÁM PRÁCI

3. Jaká práce by Vás bavila?

BAVILA A BAVÍ

Ostatní:

1. Můžete dělat ve volném čase co Vás baví?

☒ Ano

☐ Ne

2. Když máte z něčeho obavu, máte člověka, který Vám pomůže?

☒ Ano

☐ Ne

Dotazník zjišťování spokojenosti klientů

Vážení klienti,

máme zájem, abyste byli v Zahradě co nejspokojenější. Potřebujeme proto vědět, jak se vám u nás líbí, co byste si přáli zlepšit a co se vám nelíbí vůbec. Připravili jsme pro vás jednoduchý dotazník. Tento dotazník můžete vyplnit sami nebo za pomoci klíčového pracovníka. Vaše odpovědi vyhodnotíme a společně se pokusíme splnit Vaše požadavky. Otázky jsme se snažili dávat tak, aby byly srozumitelné všem.

Ještě Vás prosím, abyste na konec dotazníku napsali, co se vám všeobecně nelíbí, co byste zlepšili, co vám chybí ke spokojenosti, jestli byste třeba chtěli do jiného druhu služby (to znamená z domova do chráněného bydlení a tak podobně).

Jméno a příjmení

Druh služby

CHB

Bydlení

1. Líbí se Vám Váš pokoj?	Ano
✓	Ne
2. Jste spokojen s tím, jak je pokoj vybavený?	Ano
✓	Ne
3. Chtěl byste mít v pokoji více vlastních věcí?	Ano
✓	Ne

4. Chtěl byste bydlet v jiném pokoji nebo jiném místě? Ano Ne
✓

5. Chtěl byste žít ve vlastním bytě? Ano Ne
✓

Rozhodování

1. Můžete se sám rozhodnout, co budete dělat ve svém volném čase?

Ano Ne
✓

2. Můžete dělat co Vás baví (chodit do kroužku, nebo se učit)?

Ano Ne
✓

3. Můžete se sám rozhodnout, když chcete jít ven?

Ano Ne
✓

4. Můžete se rozhodnout, kdy půjdete za kamarádem, který nebydlí v Zahradě?

Ano Ne
✓

5. Můžete se rozhodnout s kým budete bydlet v pokoji?

Ano Ne
✓

Soukromí

1. Máte místo, kde Vás nikdo neruší?

Ano Ne
✓

2. Můžete v klidu odpočívat?

Ano Ne
✓

Jídlo

1. Chutná Vám jídlo, které se vaří?

Ano ☒ Ne

2. Máte dostatek jídla?

Ano ☒ Ne

3. Chtěl byste si vařit sám častěji?

Ano ☐ Ne ☒

Peníze

1. Víte, kolik máte peněz ?

Ano ☒ Ne

2. Můžete si rozhodnout, co si koupíte, pokud máte peníze?

Ano ☒ Ne

3. Stačí Vám kapesné, které dostáváte?

Ano ☒ Ne

4. Chtěl byste mít všechny peníze u sebe?

Ano ☐ Ne ☒

5. Chtěl byste mít peníze uschovány u někoho, komu důvěřujete? Ano Ne

Ano ☐ Ne

Práce

1. Jste spokojen s prací, kterou vykonáváte?

Ano ☒ Ne

2. Pokud nemáte práci, chcete pracovat?

Ano ☒ Ne

3. Jaká práce by Vás bavila?

Práci spojenou s prací s lidmi

Ostatní:

1. Můžete dělat ve volném čase co Vás baví?

Ano ☒ Ne

2. Když máte z něčeho obavu, máte člověka, který Vám pomůže?

Ano ☒ Ne

NAKUPUJEME

- Před odchodem do obchodu si rozmyslím, co potřebuji koupit, nákup si mohu poznamenat na papír.

- Vezmu si tašku.

- Vezmu si peněženku s penězi.

- Dojdu do obchodu.

- Vyberu si zboží, zboží dám do košíčku nebo vozíku.

- Jdu k pokladně.

- U pokladny vyndám zboží na pás.

- Z peněženky vyndám peníze a nákup zaplatím.

- Vezmu si účtenku a překontroluji vrácené peníze.

- Uložím zaplacené zboží do tašky.

Příloha č.3:
PRANÍ PRÁDLA

- Špinavé prádlo roztrídíme podle barev na světlé a tmavé a také podle materiálu - uděláme si hromádky

- Hromádku roztríděného prádla dáme do pračky.

- Pračku uzavřeme, do jedné přihrádky dáme prací prášek a do druhé aviváž (vůně na prádlo).

- Ujistíme se, že je pračka v zásuvce a že nám voda z pračky nepoteče na zem.

- Na pračce nastavíme program a teplotu praní.

- Zkontrolujeme, že je zapnutý knoflík na ždímání prádla a
➤ pračku zapneme

- Když se prádlo dopere, vyndáme čisté a vyždímané prádlo z pračky.

- Vyprané prádlo pověsíme na šňůru a necháme usušit.

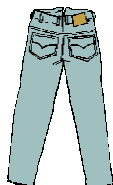

- Usušené prádlo sundáme ze šňůry a vyžehlíme.

ŽEHLENÍ

- Připravíme si vyprané a suché prádlo, žehlicí prkno a žehličku.

- Pokud nemáme žehlicí prkno, dáme na stůl čistou starší deku.
- Žehličku dáme do zásuvky.

- Na žehličce nastavíme teplotu. Teplota žehlení je napsána na cedulce na oblečení. (většinou u límce).

- Prádlo položíme na žehlicí prkno nebo na deku, vyžehlíme a složíme.

- Po vyžehlení prádla vytáhneme žehličku ze zásuvky a necháme vychladnout.

- Uklidíme žehličku, žehlicí prkno nebo deku.

Zapnutou žehličku nikdy nenecháváme stát na prádle nebo na žehlicím prkně nebo na dece – hrozí propálení prádla a také požár!!! Zapnutou žehličku nikdy nenecháváme bez dozoru!!!
Nesaháme na spodek žehličky – hrozí popálení rukou!!!!

JDU K LÉKAŘI

- Vezmu si čisté spodní prádlo a oblečení.

- Vezmu si kartičku zdravotní pojišťovny.

- Při příchodu do čekárny slušně pozdravím ostatní lidi.

- Zeptám se, kdo je přišel jako poslední.

- V čekárně se chovám slušně, tiše, neruším ostatní.

- Po vyzvání zdr.sestry jdu do ordinace.

- Lékaři sdělím své potíže, problémy, lékař mne vyšetří.

- Léky předepsané lékařem si jdu vyzvednout do lékárny.

- Některé léky si musím doplatit, proto si s sebou vezmu peníze.